

Diplomová práce

Filozofická fakulta univerzity Karlovy

Ústav: politologie

Obor: Jednooborová politologie

Název: Štěpení Národní strany v přístupu k dělnické otázce

Autor: Pavel Kozdera

Rok: 2007

Vedoucí diplomové práce: Doc. Vratislav Doubek PhD.

Oponent diplomové práce: Doc. Jiří Pokorný CSc.

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a s využitím uvedených pramenů.“

Obsah

Slovo úvodem	3-5
1.1. Atmosféra doby, pozice Národní strany, tisková profilace	6-8
1.2. Majetkové a společenské rozvrstvení	9-10
2.1. Chleborad- mladočech, staročech či čistý ekonom ?	11-16
2.2. S oporou staročeského tisku	17-20
2.3. Vlastní Iniciativou	21
2.4. Podstata spolčování, slovučný tandem, cílevědomá opozice.....	22-26
3.1. Nesmiřitelný mladočeský Bavorský a besedy	27-32
3.2. Časopisy Oul, Český dělník a kampaň proti pasivitě	33-37
3.3. Volební právo, stávky, cílevědomý protivníkův rozklad	38-41
4.1. Karel Sabina jako „ne“důvěryhodná opora	42-44
4.2. Táborová hnutí, Edvard Grégr a Karel Sladkovský.....	45-50
5.1. Český demokratický spolek – nepodařený pokus	51-52
6.1. Nový úděl Josefa Baráka	53-55
6.2. Bavorského vrtkavost a Dělnické listy jako poslední výstřel.....	55-59
7.1. Bezpředmětná dohra.....	60-62
Závěr	63-64
Seznam literatury.....	65-67
Seznam pramenů.....	68

Slovo úvodem

Ve většině vědeckých publikací zabývajících se tematikou prvních dělnických pokusů o vlastní organizační uspořádání před zakotvením socialismu v Čechách, (Purš, Šolle, Klíma, Vrbová) se líčí etapa liberalizace společnosti započatá roku 1867 do vzniku socialistického organizovaného odboje v úvodu 70. let jako univerzální pokus jednotné Národní strany o udržení dělnictva pod národní egidou za účelem umocnění vzdoru proti Rakousku.

Ale byl to opravdu jeden všezahrnující pokus Národní strany? Dají se agitační snahy představitelů Národní strany hromadně popsat jako protirakouské nebo se jednalo také o konflikt na domácí scéně mezi liberálně-konzervativním a liberálně demokratickým křídlem Národní strany?

Můžeme označit odlišnou představu pojetí dělnické aktivizace jako jednu z příčin definitivního rozštěpení Národní strany v prosinci 1874?

Konec 60. let 19. století je v naší odborné literatuře povšechně a pro každého spojen s enormním nárůstem vlastenectví, vyvolán aktem milosrdenství v podobě svobody pro Uhersko. Ano, český národ chtěl jeho obdobu, požadoval česko-rakouské vyrovnání a doufal, že bude postupovat jednotně jako nerozdělitelný korpus a svou pravdu si stůj co stůj vymůže.

Představitelka českého národa - Národní strana disponuje dřímající silou, početným, bídou zkrápěným stavem, u něhož se mísí nacionální a sociální dopady. Jak s ním politické elity naloží?

Ve této studii se pokusím objasnit, jak se zdánlivá harmonie v různosti přístupu k dělnictvu brzy změnila na disharmonii a stane se jedním z nezanedbatelných aspektů vedoucích k definitivní fragmentaci Národní strany.

Konfrontace „mladých“ a „starých“ však nebude přímá a bezprostřední. Odpovědnost na sebe převzou na přechodnou dobu jiní představitelé.

Za staročeské konzervativní ideály se angažuje JUDr. František Ladislav Chleborad, který ponese břímě politické pasivity, jakožto cesty směřující k toužebnému hmotnému povznesení dělníků. Mladočeské demokratické pojetí v první fázi zaštití typograf Jan Bavorský, chránělec Dr. Edvarda Grégra.

Jelikož na přelomu 60. a 70. let neexistovalo faktické členství v politických stranách, bude nutné oba protagonisty představit ve světle staročeských potažmo mladočeských světonázorů, které je přiřazují do toho či onoho tábora.

Chleboradova osobnost v sobě skrývá nádech kontroverze a počáteční oportunistus s oběma frakcemi, a jelikož se veřejně ke staročeskému křídlu Chleborad „nikdy nepřihlásil,“ bude nezbytné na podkladě jeho ekonomické teorie, a zejména pak na zákulisních stycích s ortodoxními představiteli staročeství poukázat na neviditelné nitky natažené právě mezi ním, F. L. Riegrem, F. Palackým i J. S. Skrejšovským.

V další části mé studie se zabývám mediální staročeskou subvencí, převážně ztělesněnou Janem Stanislavem Skrejšovským a jeho deníky. Skrejšovský se postupem doby vyprofiluje jako neskrývavý doprovodný element nejen Chleborada samotného, ale nanejvýš pak jeho propagačních tiskovin, a jdou tak ruku v ruce vstříc energickým mladočechům.

V další části studie nastíním reakci dělníků, jež vyvolala Chleboradova hospodářská teorie, která však dosáhla zenitu dříve, než se sama stačila jednoznačně vyprofilovat.

Chleboradův autoritářský přístup podněcuje řadu ozývajících se nevolí a především aktivuje mladočeskou opozici v čele s Janem Bavorským. Ten si přeneseně počíná jako Chleborad a snaží se intervenovat do několika protiofenzívních míst. Účastí Bavorského v dělnických besedách, táborových hnutích a v časopise Český dělník se dostává mladočeská intence do přímé konfrontace se staročeskou. Zde bude nezbytné vyzdvihnout vzájemné sváry a osobní pohnutky plné nesnášenlivosti, jakož i kampaň za všeobecné volební právo a za oprávněnost stávkových hnutí.

Právě požadavek všeobecného volebního práva je jedním z klíčových atributů mocenského zápasu, proto je mu přiděleno poněkud více prostoru.

Bez mladočeských ikon Karla Sladkovského, Edvarda Grégra a stále ještě spřízněného, leč nedůvěryhodného radikála Karla Sabiny by nepochybně získal Jan Bavorský o poznání horší výchozí pozici, proto stručně nastíním činnost těchto tří reků, kteří zároveň působí i v Českém demokratickém spolku.

I přestože organizační síť Českého demokratického spolku nedosáhla očekávané strukturální provázanosti, považuji za důležité charakterizovat jeho vliv, který jen předznamenal mladočeské zakolísání a následný útlum.

Z této agónie spojené s Bavorského odstavením na vedlejší kolej se mladočeská strana dostává propuštěním Josefa Baráka. Zde nastává další etapa mladočeského dělnicko-demokratického vývoje v boji o dělnictvo. Staročeskou korouhev přebírají

po Chleboradově diskriminaci redaktoři Antonín Tůma a Václav Petr, opírající se o dohasínající vliv potravních a výrobních spolků.

Těm všem se již bez zavřených besed, zastavených časopisů a omezených táborových hnutí postaví spolu s redakcí Dělnických listů Josef Barák a předznamenává tak poslední bitvu.

Podstatná část informací pro tuto celkovou analýzu je ukryta v novinových článcích, další historické materiály nalezneme v korespondenci. Ze sekundární literatury se nabízí celá řada informačně vynikajících děl, u mnohých je nutno ovšem odmyslet ideové zabarvení a nazírat na fakta bez doktrinálních předsudků.

Časově téma této studie vymezují prvním výtiskem Chleboradova čtrnáctideníku Dělník na konci roku 1867, až po rezignaci mladočeských snah na ovládnutí Dělnických listů v září 1872.

Toto údobí, v němž se Národní strana snaží držet formální nedělitelnost pro rakouský dvůr a mezinárodní pozorovatele, avšak na domácí scéně trpí citelnou rozháraností, je příhodným podhoubím pro deskripci domácích potyček, v nichž se mezi řádky snaží každá frakce získávat stoupence jak pro svou politickou taktiku, tak pro své ideály.

Pro důkladnější pochopení této práce přikládám důraz na dobový kontext a také na situaci, ke které Národní strana v průběhu krušných 60. let dospěla. Rovněž vývoj mediální profilace hraje podstatnou roli v celé proceduře mladočeských a staročeských rozepří, stejně jako situace v přerozdělení majetku a dopadů průmyslové revoluce na česko-německé soužití. Z důvodu těchto aspektů jsem zařadil obšírnější pojednání do vlastních dvou kapitol, následujících hned za úvodem.

1.1.

Atmosféra doby, pozice Národní strany, tisková profilace

Následkem prohrané prusko-rakouské vojny z roku 1866 pozbývá Vídeň dosud nezpochybnitelné nadvlády ve východní části soustátí. Navíc ji skličují astronomické státní dluhy a ani podlomenost státního byrokratického aparátu na vnitřním klidu říše nepřidá. Celá mocensky rozklíčující procedura nakonec vyústí v neodvratné Rakousko-uherské vyrovnání a roztrhnutí říše.

Prosincová ústava, jdoucí v asociaci s tímto dělením, poskytla svými zákony číslo 134 a 135/1867 většině obyvatel rakouského mocnářství úlevu v podobě toužebně očekávané svobody shromažďovací a neméně významné svobody projevu.

Tento stimul předznamenal rozkvět spolčování na všech úrovních. Následkem toho začíná dělnictvo, po nekonečném schovávání a dopadu ostrých perzekucí z dob minulých, vznášet s oficiálností své požadavky, organizovat se a legální cestou ustanovovat spolky.

V českých zemích je život z konce 60. let poznamenán konstituční liberalizací ve všech sférách a priori. Nejen v tomto ohledu se aktivizuje zatím pro veřejnost celistvá Národní strana, nicméně i opodál vyčkávající, do všech koutů rozprášení radikálové.

Představitelé obou frakcí Národní strany si jsou velice správně vědomi, že úspěšnost celého podniku osamostatnění se a nabytí faktické nezávislosti na proklínaném Rakousku může do značné míry ovlivnit dělnický hlas a zápal. Stejně tak může ovšem převážit jazýček na vahách na domácím politickém kolbišti, kde na základě empirických poznatků a utrpěných šrámů nebude Národní strana schopna vykazovat uniformní homogenitu na vždy.

Zmíněný dělnický hlas a zápal přes svou vysokou kvantitu nedisponuje volebním právem, není zastoupen v parlamentu ani v zemském sněmu a pro protěžování svých životně důležitých nároků je nucen hledat si prostředníka vně svých řad. Tak dochází tedy k reciproční potřebě, kdy v zájmu udržení jednoty národa a neporušené nacionální krusty bez třídní separace Národní strana potřebuje dělnictvo a dělnictvo potřebuje Národní stranu.

Ta však dělníkům nabídne dvě různé varianty, dva odlišné postupy na toužebně očekávané hmotné povznesení.

Dlouhodobě přehlíženou nacionální otázku tudíž začíná doplňovat palčivá otázka sociální, kterou mocnářství rovněž nechce akceptovat, či spíše ji s plným vědomím ignoruje. Ale ucho džbánů se začíná pomalu trhat... „*Ano sociální otázka, to je právě taková fráze jako slovo svoboda. Lidé o ní stále hovoří, při tom nevědí, co znamená..., Excellence, mnozí možná opravdu nevědí co znamená sociální otázka, ale všichni ji pocítují.*“¹

Rakouské nadvládnictví ovšem již nevyzařuje takovou nenarušenou konzistencí ani dovnitř ani navenek, aby smělo celou problematiku jako v minulosti ledabyle založit ad acta.

Národní strana se v Čechách zhostila propagace tohoto národně sociálního boje proti Rakousku s následným dopadem na tuzemský vývoj po svém. Ovšem nikoli jednotvárně.

V Čechách² stále sice de jure setrvala pod jednou hlavičkou, národní egidou, nicméně de facto se její vnitřní krize den ode dne markantněji prohlubuje. Na polský vzdor,³ jenž rozštěpil to zdánlivě homogenní uskupení Národní strany se sice pozvolna zanevívá, na hladinu však vyplouvají jiné štěpné linie. Intenzivnější Riegrovy námluvy s hrabětem Jindřichem Clam-Martincem⁴ a ostatní křesťanskou aristokracií vůbec, nastoupená pasivita na říšském sněmu, otázka financování škol, ale především i vzájemná osobní nedůvěra přerůstající mnohdy až v nenávisť, dávali v průběhu 60. let najevo kvapem si blížící nevyhnutelné schizma.

Už v roce 1863 z podnětu Rudolfa Thurn-Taxisse vzešla ilegální organizace „Dědicové“ navrhla opozičníkům z Grégrova kruhu vytvořit legální,⁵ zcela samostatnou politickou stranu s programem založeným na všeobecném volebním právu a zrušení stavovských privilegií.⁶ Přestože zůstalo jen u myšlenky, vyplývá

¹ **Urban Otto**; Česká společnost 1848-1918, Svoboda, Praha 1982, str. 264 (Dostalo se trefné odpovědi temperamentnímu ministru Giskrovi od jednoho účastníka dělnické deputace v květnu 68. roku.)

² Na Moravě působí Národní strana rovněž, nicméně její vývoj je odlišný.

³ Mladočeši a staročeši zaujali k rusko-polskému ozbrojenému konfliktu z roku 1863 odlišná stanoviska a celý incident znamenal první vážnější trhlinu na jednotě Národní strany.

⁴ Příklon Riegra ke šlechtě, tedy ke konservatismu detailně popisuje ve své knize **Robert Sak**; Rieger- Příběh Čecha devatenáctého věku, Semily 1993

⁵ Politické strany v Rakousko-uherské monarchii v 60. letech 19. st. formálně neexistovaly

⁶ **Tomáš Vojtěch**; Mladočeši v boji o politickou moc v Čechách, Akademia, Praha 1980, str. 18. Za úmyslem založení nové strany došlo v lednu 1864 k dvěma poradám. Sladkovský a J. Grégr s programem souhlasili, ale založení nové strany zamítli. Báli se jednak iniciativy radikálů, jednak vládních perzekucí, ale i staročeské pomsty.

z onoho aktu velmi pravděpodobný závěr, že již tenkrát, v 63. roce, byli mladočeši zcela srozuměni s tím, že existence jedné Národní strany nepotrvá věčně, a proto je nutno zvolna začít odděleně vybudovávat svůj vlastní stranický aparát, podpůrná média a i svoji originální politickou strategii.

Na snaze a konání jednotlivců ať už mladočeských či staročeských, lze vypožorovat rozevírající se nůžky mezi náhledy liberálně-demokraticko-sociálními a liberálně-konzervativními, které se přenášejí i do nestejnorodých nástinů řešení dělnické otázky.

Tyto návrhy dostávají průchod rovněž přes mediálně se profilující oblast. Ta v průběhu 60. let zaznamenala řadu změn. Po hádkách a pletkách v „tribuně národa“ redakci Národních listů, se tak fragmentuje pro národní výchovu nejdůležitější sféra - sféra mediální. Skrejšovského noviny die Politik a Pokrok stojí po bankrotu Riegrova Národa⁷ v nelítostném boji tváří v tvář jak o přízeň čtenářstva tak i potencionálního voličstva, proti Grégrem si ponechavším, o Vávruv Hlas⁸ po 65. roce bohatším, Národním Listům.

Obě frakce Národní strany se tak za pomoci nejen svých zprostředkovatelů, ale i svých sympatizantů snažili využít zpomaleného progresu ze západu pronikajících socialistických teorií po svém. Prozatím se však pořád jednalo o roztržku na domácí půdě, kdy se obě strany sice svorně vymezovaly proti socialismu, ale zároveň v očích dělnictva očerňovaly jedna druhou.

Úspěch tohoto podniku individuálního „brždění socialismu“ byl do jisté míry odvislý jednak na vyšší míře nacionálního uvědomění českého dělnictva, dále na schopnosti činitelů, politiků a agitátorů rozdělené Národní strany, avšak také na sociální skladbě obyvatelstva...

⁷ Národ – staročeský deník pod vlivem F.L. Riegra, vycházející v letech 1863-66

⁸ K předjednání fúze Hlasu a Národních listů došlo ve vězení, kde Julius Grégr a Vincenc Vávra nuceně pobývaly.

1.2.

Majetkové a společenské rozvrstvení

Přetavování pozdně feudální společnosti ve společnost kapitalistickou samo s sebou vnáší radikální proměny do nitra české společnosti. Nyní, nikoli jen aristokracie, patří k výsostné solventní vrstvě disponující kapitálem, avšak vytváří se nová občanská třída – buržoazie. Jmění buržoazní třídy, na rozdíl od pozemky oplývající šlechty, pramení převážně z tryskem se rozmachujícího průmyslového odvětví. Modeluje se jiné rozvrstvení společnosti, které ovšem vykazuje od ostatních zemí Evropy značné odlišnosti.

Politováníhodná skutečnost je absence kvalitních statistických dat, která by kromě pracovního zařazení obyvatelstva, o němž vypovídá sčítání lidu z roku 1869,⁹ znázorňovala i přerozdělení majetku mezi české a německé vlastníky.

Zatímco v oblasti sociální je rozvoj dělnictva a nárůst průmyslu relativně kvalitně zmapován, v oblasti vlastnicko-nacionální tomu tak není. Sekundární literatura se nicméně shoduje v německé dominanci.

Nepřehlédnutým atributem nacionálního průřezu české společnosti tedy zůstává markantní nadvláda německé buržoazie a německého kapitálu vůbec. Viditelná je opozdilost národohospodářská oproti mnohým jiným národům, zejména proti Němcům.¹⁰ Navíc sociální skladba české společnosti zůstávala neuzavřená, protože postrádala české podnikatelstvo.¹¹ Proto tedy za rozvoj v oblastech zemědělství, peněžnictví a ostatních hospodářských oblastech nese odpovědnost, úspěch ale také prospěch převážně hospodářsky pokročilejší německá buržoazie.¹²

Česká buržoazie v komparaci s německou nebyla příliš početnou vrstvou. Jelikož tovární majetek dřímá až do roku 1880 převážně v německých rukou,¹³ mísí se

⁹ Přehledná tabulku nabízí: **Zdeněk Šolle**; Dělnické stávky v Čechách, ČSAV, Praha 1960 str. 358.

¹⁰ **Cyril Horáček, Josef Gruber**; Albín Bráb život a dílo IV. Vesmír, Praha 1923, str. 169

¹¹ Dr. **Jaroslav Krameš**; K formování českého ekonomického myšlení, in: Marathon II/2001 str.18
<http://misc.eunet.cz/marathon/mdoc/mar0102.doc>

¹² **Jaroslav Purš**; Volby do českého zemského sněmu v dubnu 1872, rigorózní práce, Praha 1987, str.69

¹³ **Jacques Rupnik**; Dějiny komunistické strany Československa, Praha 2002, str.19

u mnohých dělníků léty nakumulovaný odpor sociální s nenávisí národní. Toto nehostinné národně sociální klima je pro Čechy až příliš typické, připustíme-li originalitu, dvojjazyčnost a po rakousko-uherském vyrovnání i znásobenou extenzi „šovinismu“ mezi jednotlivé národní vrstvy. Česká honorace se navíc po „císařsko-královském řezu“¹⁴ napříč říší cítí ještě více uražena a zrazena a její pocity se infiltrují směrem dolů, do lidových vrstev národa. Zde se shromažďují, promíchávají a čekají na vhodnou příležitost k protiúderu...

¹⁴ Císařsko-královský řez, termín, který použil Otto Urban ve své knize Česká společnost, značí rakousko-uherské vyrovnání a dělení říše na království uherské a císařství rakouské.

2.1.

Chleborad- Mladočech, Staročech či čistý ekonom ?

Do takto pro Čechy nepříznivého společenského milie u počíná ke sklonku 67. roku pronikat osoba vlastenecky smýšlejícího národohospodáře Františka Ladislava Chleborada.

Chleborad jest důkladně obeznámen s hlubší problematikou drobného řemeslnictva a dělnictva, které již v záchvatu zoufalosti nemůže dosáhnout na dostačující úvěr, jelikož ten se koncentruje výhradně v úvěrních ústavech a je k dispozici jen velkokapitálu,¹⁵ a to převážně německému velkokapitálu. Hospodářská situace se tedy stává pro české dělníky neúnosnou.

JUDr. František Ladislav Chleborad, stojící zprvu vně politické scény, zahájí šíření ideologie čistě ekonomické, nicméně oplývající implicitním podtextem liberálně národním.

Svým působením se Chleborad zcela oprávněně zařadí k prvním „praktickým teoretikům“, jehož učení je protkáno odporem proti neomezené vládě kapitálu a nikoli mimoděk evokovaným nacionálním, protiněmeckým cítěním, o němž mezi odborníky nemůže být a ani sporu není. Na Chleboradovu hlavu se však snášejí otazníky jiné...

S klasifikací a s jakýmkoli pokusem o zařazení jeho osoby do mladočeského, apolitického či staročeského proudu vyvstávají vždy kontroverze a protichůdné argumentace. Kam tedy patřil? Jaké měl exklusivní konexe a proč je v našich dějinách považován za rozporuplnou osobnost?

Dochovaných postřehů na Chleboradův osobní profil bychom objevili v soudobé i starší literatuře nespočetně mnoho. K těm nejdůležitějším patří pochopitelně interní profilace Chleborada samotného. Ten sám sebe i svou aplikovanou teorii vyčleňuje z politického boje vůbec, a to nikoli jen na základě své programové výpovědi z jara 1868 v níž praví: „*Bratři, ponechte práci o dobytí moci politické mužům, jímž důvěra národa vložila do rukou též osudy vaše...*“¹⁶

¹⁵ Jaroslav Purš; Volby do českého zemského sněmu v dubnu 1872, rigorózní práce, Praha 1987, str.

¹⁶ Otto Urban; Česká společnost 1848-1918, Svoboda, Praha 1982, str.268

Tato apolitická profilace sebe sama skýtá hned několik závažných pochybností, které její autor myšlenkově nedocenil a nepředvídal. Paradoxně snad zapomíná, oč ve své ekonomické teorii usiloval - nepočítá totiž s mohutností národní emancipace.

Nacionální kontext je v podstatě alfou omegou veškeré politiky z přelomu 60. a 70. let. Kolem něj se jako k magnetu přitahují sice další přidružená politická témata, nicméně v pomyslném středu operuje neochvějně interes národa.

Primárním záměrem snad Dr. Chleborad setrvává v rovině „krystalově“ průzračné ekonomie, ačkoli sekundárním, neřekl bych nechtěným efektem, jenž jej do politiky neprodleně teleportuje, nasměruje dělnictvo k politickým aktivitám - k zakládání spolků. S přihlédnutím ke skutečnostem, v nichž je časopis Dělník psán češtinou, v Chleboradově Oulu nenalezneme v dozorčí radě jediného Němce¹⁷ a řečnění dra. Chleborada na dělnických schůzích a besedách může porozumět jen osoba ovládající český jazyk, jedná bez pochyby o apel k zřizování spolků českých dělníků, tedy další posílení nacionální politiky. Navíc Dr. Chleborad sám přikládal mateřskému jazyku nejvyšší vážnost a snažil se oproti jiným podávat v češtině informace, ať už odborné, či jen novinové. „*Věda, kteráž není národu v jazyku jeho podána, má pro něho cenu zlaté rudy v nedostupných ložiskách země uložené.*“¹⁸ I v programovém úvodníku časopisu Dělník je snadno patrná Chleboradova láska k vlasti, „*Nuže vzchopme se i my čeští dělníci, kteří náležíme k jádru národa svého.*“¹⁹

Tak tedy nacionálně-ekonomické hledisko podepřené jazykovým elementem vstupuje bezprostředně do formování politického prostředí, přičemž etablování spolků, nejenom že upoutává pozornost hospodářskou, avšak rovněž mediální a předně politickou. Ekonomická intence na zlepšení stávajících dělnických podmínek je v tandemu doprovázena politicko-nacionální konsekvencí. Jelikož celý průběh 60. let nese znamení liberalizace a rozmachu průmyslové revoluce spojeného s masovým zakládáním továren a velkovýrobních středisek, nelze z tohoto důvodu jednoznačně extrahovat ekonomiku z nacionálně podbarvené politiky. Ba naopak. Jedná se o propletenec, kde se oboustranně jedna složka přelévá do druhé a kdy se rozdíl mnohdy stírají na nejnižší možnou mez. Reciproční souvislost i závislost paradoxně i když adekvátně vystihuje Chleboradův citát: „*Svoboda jest základem*

¹⁷ Kompletní seznam představenstva je nabízí: **Cyrl Horáček**; Počátky českého dělnického hnutí, Česká akademie věd a umění, Praha 1933, str.40

¹⁸ in: **František Vencovský**; Dějiny českého ekonomického myšlení, Masarykova univerzita, Brno 1997, str.38

¹⁹ in: **Arnošt Klíma**; Počátky českého dělnického hnutí, Orbis, Praha 1948, str. 43

*blahobytu, svoboda jest matkou jedinečnosti, jedinečnost zdrojem obchodu, obchod otcem blahobytu, blahobyt semenem svobody.*²⁰

Politicko-vlastenecký, byť doprovodný jev ekonomického úmyslu, vyčleňuje Chleborada z apolitického proudu, a proto si v tomto ohledu, Chleboradova začlenění sebe sama, dovolím nesouhlasit. Nota bene následný zájem Národní strany o adopci, propagaci, ba i kritiku Chleborada a jeho teorie je až příliš silný, než aby se dal ledabyle přehlédnout.

K dalším, tentokrát již odborným stanoviskům dychtícím o zaškatulkování prvního českého průkopníka svépomocného hnutí, přispívá i Josef Harna, jenž Chleborada kompletně implantuje do mladočeského proudu.²¹

Toto tvrzení vnáší přinejmenším pochybnosti, neopomeneme-li skutečnost, v níž se Chleborad, alespoň v dobách své největší slávy, snaží držet dělnictvo záměrně stranou politického zápolení. Tímto krokem se však explicitně distancuje od mladočeských zastánců všeobecného volebního práva, kterých nebylo zrovna málo.

Kohorta kolem bratří Grégrů a Karla Sladkovského, tedy skalní jádro pozdější Národní strany svobodomyslné (mladočeské), se zaobírala myšlenkou všeobecného volebního práva už v průběhu roku 1863 a 1864.²² Celá procedura vyústila do programového schválení 27.12. 1874 a stala se nosnou konstrukcí oficiálně vzniklé Národní strany svobodomyslné.

V roce 1868 je sice tloušťka linie předělující mladočeské a staročeské politické tábory stále ještě tenká a oboustranně propustná, nicméně z rétorických přednesů a psaných projevů inkriminovaných aktérů ji vyzozorovati lze, a to i na požadavcích všeobecného volebního práva, za něž mnozí mladočeši v táborových hnutích, dělnických besedách, v tisku i jinde zaníceně bojovali.

Mladočeši sice ve velmi krátkém časovém rozpětí, neznaje ještě důmyslněji Chleboradovu teorii a politické názory, usilovali o to míti osobnost jeho formátu ve svých řadách, avšak Chleborad se záhy od nich odvrací. Jak ostatně dokazuje útržek z memoárů Marie Riegrové-Červinkové: „*Národní listy se do něj pustily, ale byla to*

²⁰ **F.L.Chleborad**; *Soustava národního hospodářství politického*, Praha 1869, tiskárna J.S. Skrejšovského, str.167

²¹ **Josef Harna**; *Česká strana národně sociální* in: **Jiří Malíř**; *Politické strany I.*Doplňk, Brno 2005, str. 395

²² **Tomáš Vojtěch**; *Mladočeši v boji o politickou moc v Čechách*, Akademia, Praha 1980, str. 18

*prý pomsta Grégrova, že s nimi dříve držel, a pak k mladočechům (určitě má být staročechům - P.K) se přidal.*²³

Soudím tedy, že na základě Chleboradovy počáteční²⁴ neochoty, ale i pozdějším sarkastickým přístupem k právní integraci všeobecného volebního práva, jakož i na faktických událostech následného vývoje jeho života, lze Františka Ladislava Chleborada z mladočeského proudu bez skrupulí vyškrtnout.

Z opačného konce zas nahlíží na Dr. Chleborada Zdeněk Šolle. Ten, spolu s dalším z autorů zabývajících se dělnickým hnutím - Arnoštem Klímou, jej bez servítků nazývá staročechem.²⁵

Nutno ovšem podotknout, že jak Šolleho kniha „Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi“, tak Klímovi „Počátky českého dělnického hnutí“ vychází po únoru 1948, a jsou tedy výkladovou procedurou předurčeny k ideovému podbarvení. Šolle zde popisuje Chleboradovo „svépomočáctví“ jako slepou uličku řešení dělnické otázky a autora teorie jako naprostého necitu a převlečeného konzervativce, který jen oddaloval zakořenění a rozvinutí ideálního pravého socialistického modelu.

Zdeněk Šolle však řadí Chleborada ke staročechům především na základě viditelného příklonu spolků a okázalých poct ke staročeským resp. šlechtickým reprezentantům, což ještě přímo nemusí nic znamenat. Jelikož je po rozmachu svépomocné ideologie na venkově zakládání spolků typově strukturovaných jako pražský Oul takřka na denním pořádku, nemůže si dělnictvo, přec obdařeno liberálními právy shromažďovacími, zcela zprotivit staročeské elity, jež po dlouhá léta usilovaly o podkopání absolutismu a o rovné postavení v rámci monarchie. Existuje tu nezpochybnitelný závazek. Spolky si proto deklarují za protektory osobnosti ze strany konzervativního velkostatku jako Jindřicha Jaroslava hraběte Clam-Martince či barona Bedřicha Reise-Stallburga jako v případě nově založeného spolku Svatopluk ve Slaném.²⁶ Kromě patronství však udělovaly i čestné členství, a

²³ **Marie Červinkova-Riegrova**, deník 1883, událost z 28.6.1883, zapsáno dne 13.7.1883 ANM. Jedná se ličení událostí po osudném prodání statku do německých rukou těsně před Chabrusovými volbami (viz níže), jež zinscenoval právě Chleborad a následnou reakci na to...

²⁴ 3 měsíce před rezignací v Oulu byl Chleborad nucen (Cyril Horáček) učinit ústupky dělnickému proudu, který nabýval převahy a jehož předním požadavkem mj. bylo všeobecné rovné hlasovací právo. Ale i tak se k tomu stavil opatrně, nevěřil totiž, že současné dělnictvo je dostatečně vzdělané na volební participaci. V Chleboradově řeči z květnového tábora 1869 na Letné, otištěné téměř ve všech novinách, je vynucený obrat patrný: „V posledních dnech slyšány jsou hlasy z lůna dělnictva pražského a práva politická. Hlasy tyto jsou oprávněny.“

In: Český dělník č.2

²⁵ **Zdeněk Šolle**; Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi, Státní nakladatelství politické literatury, Praha, 1953, str. 51

²⁶ **Cyril Horáček**; Počátky českého dělnického hnutí, Česká akademie věd a umění, Praha 1933, str.43

to především a téměř výlučně staročeským politikům. Palacký, Rieger, Skrejšovský, Klauďy, ale i jiným se dostalo cti v podobě deklarace za čestného člena na 21. valné hromadě Oulu.²⁷

Čistě na bázi propůjčování těchto čestných členství a provolávání sláv staročeské a šlechtické honoraci ještě není možno zahrnout Chleborada do staročeské linie.

K obtížně vyvratitelným argumentům však patří důkazy o spříznění a vzájemném projevování sympatií mezi Chleboradem a staročeskými elitami, zevrubně nastíněném již na stránkách předchozích.

Sám „Otec dělnictva“ byl oddaným ctitelem Dr. Ladislava Riegra a měl k němu velmi snadný přístup,²⁸ kterého hojně využíval nejen ku prospěchu svému ale i svých blízkých.

Přestože se korespondence mezi F.L. Riegrem a F.L. Chleboradem nedochovala, svědčí o vzájemném a vřelém vztahu rodin dva důvěrné dopisy, vyměněné mezi Marií Riegrovou-Červinkovou a Marií Chleboradovou, byť z doby, kdy je Dr. Chleborad už mimo české politické dění, ale přece.²⁹

K další nedotknutelné eminenci staročechů Františku Palackému vzhlížel Chleborad dozajista s nehlubší úctou, jak ostatně nasvědčuje bohužel jen jediný zachovaný dopis, v němž vzdává Chleborad nehlubší tribut a v příloze s náležitými poklonami zasílá Palackému svoji nově vydanou brožuru o nutnosti pojišťování dělníků.³⁰ Ke škodě se však Palackého odpověď, byla-li vůbec nějaká, nezachovala. Nikoli náhodou vychází inzerát na tuto brožurku v deníku Národní pokrok s titulkem „Spása dělnictva Československého.“³¹ Jiří Kořalka, autor nejrozsáhlejší Palackého biografie, líčí Chleboradovu návštěvu společně s představiteli Oulu u Palackého v bytě, při níž byl Palacký tak poctěn, že si zakoupil hned dvě akcie potravního spolku Oul a s Dr. Chleboradem hodinu rozmlouval.³²

Chleborad zastával také po nějaký čas pozici generálního ředitele banky Slavia, v jejímž představenstvu se ocitl i Jan Palacký,³³ syn Františka Palackého. Před

²⁷ Koruna, č.10. 1868

²⁸ Miroslav Volf; Naše dělnické hnutí v minulosti, Práce, Praha 1947. str. 56 (pod čarou)

²⁹ Korespondence mezi Marií Riegrovou Červinkovou a Marií Chleboradovou, Brno, červenec 1889, nejde ani tak o obsah dopisu, spíše jen o informaci o vzájemném korespondenčním styku obou rodin.

³⁰ Korespondence F.L.Chleborad a F.Palacký 10.4.1868, Palackého pozůstalost, Památník národního písemnictví

³¹ Národní pokrok 18.5.1868

³² Jiří Kořalka; František Palacký, Argo, Brno 1998, str. 481 (Palacký přijal pozvání dělnické deputace na slavnost na Žofině při příležitosti založení Oulu)

³³ Jednak o tom vypovídají nesčetná inzerce na Banku Slavii v Národním pokroku, jednak se o tomto vztahu zmiňuje i J. Purš v knize Volby do českého zemského sněmu v dubnu 1872, str. 254

chabusovými volbami 1872 se snažil Chleborad právě prostřednictvím Jana Palackého prodat velkostatek Žampach nějakému Čechovi, což se však nezdařilo a celá věc skončila nešťastnou katastrofou.³⁴ Jeden z mála, kdo se Chleborada zastal před mladočeskou mediální štvanicí a popotahováním byl právě Jan Palacký.³⁵

O stycích s Janem Stanislavem Skrejšovským, právoplatným vlastníkem staročeských žurnálů, poukazuje nejen to, že si Chleborad nechává vydat své tiskoviny a přední vědecké práce tiskárnou Jana Skrejšovského,³⁶ nýbrž také opakované přednášky společně vykonané v Oulu, ba i vzájemné demonstrativní pochvaly svých vlastních časopisů.³⁷

Karel Šíba, člen smírčího soudu Oulu v Našich listech prohlašoval, že Skrejšovský sliboval Oulu hmotnou podporu i podporu ve staročeském tisku a dožadoval se odměnou vyloučení oposice a jejich vůdců.³⁸

Na základě předložených skutečností o konexích Františka Ladislava Chleborada a přední staročeské honorace se přikláním k jeho staročeské profilaci. Příbuznost vyplyne také z dalších faktů, jejichž popisování se nevyhneme ani v následujících kapitolách. Na povrch se dostává ono latentní staročešství až s odstupem doby, za to však nezastavitelně a s krystalovou průzračností.

³⁴ Chleborad prodal statek Němci Eiseltovi, který se mu sice zavázal, že jej nekupuje pro politické účely, ale lhal. Chleborad byl po volbách označován za zrádce národa, přirovnáván k Jidášovi Iškariotským a dokonce vyzýván k sebevraždě. Mladočeský tisk skloňoval jeho jméno ve všech pádech v negativním slova smyslu. Ch. Byl nucen složit funkci gen. ředitele banky Slavie, zřeklo se jej dělnictvo téměř jednohlasně a Chleborad neunosivše ódium prchá daleko od politického a společenského života. Důkladný rozbor Chleboradovy osudovosti a reakce nabízí **Jaroslav Purš**; Volby do českého zemského sněmu v dubnu 1872, Disertační práce, Praha 1987, str. 254-56. Po nějaký čas se věnuje advokacii v Brně, ale finanční důvody jej dovedou na Krym, kde napíše studii o pojišťování ruského lidu, zašle ji ministrovi financí. Tomu se práce natolik zalíbí, že nabídne Chleboradovi pozici blízkého poradce. O čemž píše Dr. **Jaroslav Krameš**; K formování českého ekonomického myšlení, in: Marathon II/2001 str.18 <http://misc.eunet.cz/marathon/mdoc/mar0102.doc>

³⁵ **Jaroslav Purš**; Volby do českého zemského sněmu v dubnu 1872, Disertační práce, Praha 1987, str. 254

³⁶ J.S.Skrejšovský tiskne Chleboradovi Soustavu Národního hospodářství, časopis Slovan, 14ctideník Dělník aj. Proto se také na oplátku zmiňuje ve Slovanu o laskavém příspěvku pí. Skrejšovské na pomoc Oulu (Slovan 1.10.1869, str.26)

³⁷ Slovan 16.listopadu 1869 Chleborad píše: vynikající časopis náš Politik...

³⁸ **Michal Reiman**; Z prvních dob českého dělnického hnutí, Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958, str. 90, cituje z : Naše listy 14. června 1869

2.2.

S oporou staročeského tisku

V 60. letech 19. století nebyla sice schopnost na jakékoli informování a ovlivňování obyvatelstva zúžena pouze na periodika, přece však jen odpovědný redaktor novin svíral v rukou větší moc na utváření veřejného mínění, než se jiným rádooby mocipánům mohlo zdát.

Tito odpovědní redaktoři, mnohdy zároveň majitelé listů, dokázali, stejně jako dnes, protěžovat teorie či osobnosti jim sympatické, leckdy na základě přátelství, společné politicky-názorové vyhraněnosti či prosté vidiny zisku.

Takto sympatickou osobností se pro staročechy a jejich žurnál stává fenomén svépomocného hnutí, symbolika nejrůznějšího spolkového sdružování, ale především osoba F.L. Chleborada v pozici majestátního dělnického vůdce.

Staročeské redakce zaujaly hned od prvního výtisku Chleboradova časopisu Dělník pozitivní, ba až oslavné stanovisko, což se pochopitelně promítlo na stranách jejich tiskovin, avšak i na snaze o oslovení nových skupin čtenářstva. Za tímto účelem zavádí deník Koruna geniální tah, nepochybně těsně související s marketingovou strategií periodika. „...*Abychom ulehčili čtení časopisu našeho i širším kruhům, jímž žurnály neodvislé pro drahotu jich jsou nepřijatelné, zavedli jsme prodej Pokroku z druhé ruky číslo po krejcaru.*“³⁹

A vyplatilo se. Nejen finančně, nýbrž i co do intervence k dělnickým čtenářům. Tento produktivní počin přináší spokojenost na obou stranách v podobě zaplňující se redakční kasy a u dělníků pak v získávání nových informací.

Deník Koruna (předcházející Pokrok), jedna ze staročechy udržovaných tiskových tribun, ovládána rovněž kontroverzní postavou českého žurnalisticko-politického života - Janem Stanislavem Skrejšovským (viz dále), se od března 68. roku, kdy s obrovskou pompou spatřil světlo světa první pražský Chleboradův Oul, výrazně zasazovala o propagaci dělnického spolčování a Chleboradových světonázorů vůbec. Koruna v dubnu 1869 opět začala vycházet pod názvem Pokrok, nicméně

³⁹ Koruna 25.dubna 1969

na snahu o nalezení řešitelnosti dělnické otázky dirigované pod Chleboradovou taktovkou staročeská redakce, lhostejno jakého jména,⁴⁰ stále slyšela.

Staročeský tisk, respektive jeho mocní členové, pochopitelně nechtěli opustit vděčné téma sociálně-dělnické problematiky a za žádných okolností Chleboradovu stoupající hvězdu, jež jim zajišťovala přízeň a pocit nepostradatelnosti v dělnických očích. Pokud trajektorie Chleboradovi oblíbenosti směřovala nahoru, zobrazilo se to i ve staročeských listech.

Kupříkladu v rubrice Politické zprávy domácí se četně referovalo o úspěších Oulu, ba zde nezvykle našli místo i komentáře dělníků samotných, dosud ve staročeském tisku nevídané: „...*dělník posud byl jen bídným nástrojem boháčů. Tomu aby se odpomohlo, zařídili jsme si dělnický spolek...Nedejme se svádět záhubným učením protivné strany, že kapitalista musí se s dělníkem o své jmění podělit, nýbrž starejme se včas sami o sebe.*“⁴¹

Přepokládané vymezení se od socialistického „scestí“ je tedy ve staročeském tisku od roku 1867 interpretováno v duchu Chleboradova ekonomicko-politického spolčování, prezentovaného jako jediný možný obraný val proti socialistické teorii. Pokrok v poměru k dělnictvu vsutku otáčí o 180 stupňů a i na jiných citátech se dá vypořádat jím nastoupená trasa: „...*Dříve zabezpečme si blahobyť hmotný a pak se domáhejme širších práv...*“⁴²

V jiném článku, nazvaném Dělnická otázka, se varuje před vídeňským dělnictvem a jeho počínáním. „*Ve Vídni hádají se kdož má více práva, zdaliž Schulze-Delitsch či Lasalle, kdežto dělnictvo česko-moravské tuto věc hned z prvopočátku pustilo stranou a dráhu šťastnější budoucnosti své nastoupilo...*“⁴³

Identické odůvodňování jako v Chleboradově vlastním časopise Dělník je přenášeno do Skrejšovského česky psané tribuny. Ta navíc zavádí rubriku Spolkové zprávy, která referuje dennodenně! o rozmáhajícím se spolkovém životě.

Články a reporty z valných hromad Oulu, nejrůznější události o svěcení praporů, informace o přednášejících a tématech na spolkové půdě, krátké tiskové zprávy o stavu pokladen a zachycení slavnostních okamžiků, zvláště pak při přítomnosti staročeských reků, Riegera, Palackého, Skrejšovského či Klaudyho, okupují deník

⁴⁰ Pokrok několikrát změnil jméno a místo vydávání. Byl vydáván též v Chrudimi pod názvem Koruna, ale i jako později jako Národní pokrok.

⁴¹ Pokrok č.16, 10. května 1869

⁴² viz. tamtéž

⁴³ Pokrok 28.5.1868

Pokrok s železnou pravidelností. Není to ovšem jen Pokrok, který jde ruku v ruce s módní záležitostí nazvanou spolčování.

Jelikož časopis Národ ostudně zanikl v 66. roce, zanechav po sobě dluhy, je odkázána staročeská politika a její vedoucí zmocněnci na tiskovinu jinou, resp. jiné, byť pod hlavičkou jednoho majitele. Zmíněný Pokrok tištěný v Čechách je doprovázen i ve Vídni v němčině vycházejícím listem Politik, taktéž pod redigováním Jana Stanislava Skrejšovského.

J.S. Skrejšovský se neprávem řadí mezi historicky nedocenené staročeské postavy a na počátečních úspěších staročeského křídla u dělnických vrstev má nezanedbatelný, ne-li vůbec klíčový podíl. Je vychytralý, prozíravý, tajnůstkářský a především zisku a mocichtivý.

Skrejšovský, opustiv výnosnou ale nudnou pozici státního úředníka, vrhá se střemhlav v 62. roce do vydávání německy psaného liberálního listu die Politik, jež měla nahradit dříve rovněž v němčině vydávaný, obdobně věcně orientovaný deník Union.⁴⁴ Už v žádosti o koncesi projevil žadatel geniálního ducha, když nabídl přizpůsobivou formulaci, kterou vídeňský režim akceptoval: „...*list psaný Německy a zabývající se hospodářskými a politickými problémy by případně mohl vést k vyjasnění těch politických otázek, jejichž vzájemné řešení by vedlo k materiálnímu blahu a sblížení české a německé národnosti žijící v Čechách.*“⁴⁵

A skutečně se po obdržení licence stává Politik korunním klenotem a nejpreferovanějším zprostředkovatelem ovlivňujícím veřejné mínění pod staročeským mustrem. Skrejšovský si počínal po dosti dlouhou dobu suverénně, neochvějně, nechtěje si svazovat ruce. Jak o něm trefně pronesl J.V.Frič: „*Skrejšovský...je příliš ambiciózní řídicí osobností, a těžko říci, na kterou stranu se obrátí.*“⁴⁶ Nebyl oportunist, ba ani nelavíroval, spíše se shlédl v ekonomických přednostech vyčkávací taktiky. Čekal na vhodnou příležitost, jak ostatně dokazuje i propagace miláčka dělnického davu Františka Ladislava Chleborada. Navíc kvalita Skrejšovského informací, mnohdy zákulisních, odrazovala jeho důvěrnický aparát, v němž nechyběl mimo jiné ani Karel Sabina.⁴⁷

⁴⁴ **Martin Sekera**; Das Tsechische Pressewesen, in: Die Habsburger Monarchie 1848 -1918 Band VIII/2 Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung, str.1999

⁴⁵ **Božena Kašparová**; Jan Stanislav Skrejšovský a list Politik v letech 1862-67, str. 51 (diplomová práce)

⁴⁶ **Frič J.V.** in: **Michal Müller**; Jan Stanislav Skrejšovský a česká politika 60.a70.let 19.století, str.49 (diplomová práce)

⁴⁷ **Slavomir Ravik**; Karel Sabina, Pražská imaginace, Praha 1992, str.83-84

Zatímco v letech 1862 - 67 bychom v Politik stěžejně hledali jakékoli, byť jen dílčí zprávy o dělnických sužováních, či problematice tomu blízké,⁴⁸ po Chleboradově triumfálnímu nástupu dochází ke zvratu. Politik, která se do té doby zabývala čistě ekonomicko-politickým žánrem, zavádí nyní podobně jako Pokrok sloupek „Vereinsnachrichten“ (Spolkové zprávy). Ten však vychází nikoli každý den jako v Pokroku, ale vždy pravidelně ve čtvrtek a v pátek. Přeci jen si je redakce Politik vědoma, z jakých vrstev pochází převážná část jejího dosavadního čtenářstva.

Aby dostala Politik svým povinnostem o zprostředkovávání ekonomických informací, uvádí ve spojitosti s Chleboradem a Oulem, coby spoluzakladateli, do popředí pojišťovací Banku Slavia. (patrně i co do četnosti zveřejněné inzerce na Banku Slavii.⁴⁹) Politik pozitivně spravuje a osvětluje princip jejího podnikání širšímu okruhu čtenářů: „*Dělníkům se poskytne možnost pojištění, kapitál zůstane v Čechách a peníze tím pádem nepůjdou do zahraničí.*“⁵⁰

V kontextu s Oulem za Chleboradova předsednictví podávala Politik informace nejméně v případech, kdy nějaký fabrikant přispěl nezanedbatelnou částkou na vzdělávací sekci,⁵¹ někdy výjimečně při příjezdu prince Napoleona a jeho setkání s Chleboradem,⁵² ale spravovala i o všedních rutinních záležitostech typu svěcení praporu, auditech, sborových zkouškách, aj., obdobně jako v Pokroku.

Zásluha Pokroku na propagaci svépomocného hnutí byla však bez pochyb významnější, jelikož jednak neměl takovou stylistickou úroveň jako německy psaná Politik⁵³ a tato byla pro dělníky srozumitelnější, a pak svépomocné hnutí bylo určeno primárně pro české dělníky, kteří v zápalu vlastenectví rozhodně neměli v úmyslu kupovat německy psaný text, byť Čechem vydávaný.

⁴⁸ **Božena Kašparová**; Jan Stanislav Skrejšovský a list Politik v letech 1862-67, str. 60 (diplomová práce)

⁴⁹ Politik má 4 strany inzerce, což je srovnatelné s Národními listy, které prožívají na konci 60.let zlatý věk.

⁵⁰ Politik, 26.3.1868. (Volný překlad P.K.)

⁵¹ Politik 18.1.1870 (jako kupříkladu továrník Puhony)

⁵² Politik 15.6.1868

⁵³ **Martin Sekera**; Das Tsechische Pressewesen, in: Die Habsburger Monarchie 1848 -1918 Band VIII/2 Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung, str.2000

2.3.

Vlastní iniciativou

Aby se spolčování dostávalo ke čtenářům všemi možnými přístupovými kanály, nemůže se jeho zavaděč opírat, přec vydatně, jen o Skrejšovského zprostředkovatelské společnosti.

Proto Chleborad kromě podpůrných chvalozpěvů ze staročeských periodik zinscenoval i založení listu vlastního. A tak se na českou dělnicko-žurnalistickou scénu prodral od prosince roku 1867 v Praze vycházející dělnický čtrnáctideník s názvem Dělník, na jehož stránkách je předně Chleboradem nejrazantněji propagována jeho „přejatá“⁵⁴ teorie svépomocného hnutí a z ní vyvozená nezbytnost zakládání družstev. Na orientaci čtrnáctideníku nic neměnil prozatím ani fakt, že byl odpovědným redigováním pověřen typograf Václav Petr, Chleboradův bratranec.

Osvěta sršící každé dva týdny z Dělníku koresponduje s Pokrokem stejně jako s Politik a po takto masivní propagaci, která slibovala zlepšení hmotného stavu, sociální smír mezi kapitalistou a dělníkem, nebyla nikterak antisystémová a neodporovala všudypřítomnému liberálnímu duchu, se logicky dočkala mohutné pozitivní odezvy.

Od druhé čtvrtiny 68. roku vznikají po celých Čechách, pod stimulem pražského Oulu a pod náležitou mediální masáží, jeho věrné obdoby Hrádky, Včely, Štítý aj.,⁵⁵ které jsou svým zaměřením nejčastěji potravní, výrobní, profesně deklarované, ale mnohokrát i podnikatelské. Idea spolčování prostupuje běžný život opravdu do všech koutů, nabývá na přitažlivosti a lavinovitě strhává i nezasvěcené, kterým je mezi řádky vsugerováno pozadí staročeských ikon.

Chleboradova reforma je vyslyšena a s upřímným nadšením praktikována...

⁵⁴ Chleborad byl často napadán, že okopíroval svépomocnou teorii německého dělnického předáka H. Schulze-Delitsche, nicméně se často bránil slovy: „Nejdeme ani s Delitschem ani s Lassallem, nýbrž cestou vlastní...“ : Dělník č. 8, ročník 1.

⁵⁵ Kompletní seznam všech spolků je přehledně zobrazen v dělnickém kalendáři Práce z roku 1871

2.4.

Podstata spolčování, slovný tandem, cílevědomá opozice

V čem vlastně spočíval fenomén spolčování? Jak byl teoreticky podepřen a v jakých aspektech se Chleborad shoduje s mužem, jenž po dlouhá léta ztělesňoval staročeskou ekonomickou platformu?

Proces postupného a intenzivnějšího shlukování nastoupený dělnictvem z jara 68.roku, Chleboradem naordinovaný, vykazuje své typické atributy.,,*Sebrati vlastní kapitál malými vklady i znenáhlymi úsporami a osobním solidárním ručením četných členů opatřiti si úvěr, sloučenou prací a sdruženými malými kapitály usnadniti soutěž členů s podnikateli velkými – toť hospodářská stránka společenstev. Vlastní pomoc, sebevědomí a sebeúcta z ní plynoucí – to při tom stránka mravní.*⁵⁶

Tj. stručné, přitom výstižné osvětlení jevu a principiálních zákonů spolčování povšechně popsané národohospodářem profesorem Albínem Bráfem.

Obecně Chleboradova koncepce svépomoci v duchu Schulze-Delitzschových teorií⁵⁷ neoplývala ryzostí socialismu, neznázorňovala připodobnění marxismu, nýbrž jakýsi hybrid s droboučkým tělem umírněného nacionálního socialismu a obří kapitalistickou hlavou. „*Stát nemůže poskytnout dělnictvu kapitál, poněvadž by ho vzal kapitalistům a zasadil všemu průmyslu ránu smrtelnou, kterouž odstůněte zase vy.*“⁵⁸

Pan Liduvěrný⁵⁹ kromě samotné žurnálové propagace, publikuje své stěžejní myšlenky v dosud nejrozsáhlejším hospodářsko-politickém díle z roku 1869 Soustava

⁵⁶ Cyril Horáček, Josef Gruber; Albín Bráf život a dílo IV. Vesmír, Praha 1923, str.50

⁵⁷ Hermann Schulze-Delitzsch(1808-1883) stanul v 50. letech v čele německého dělnictva. Jeho liberální ekonomické pojetí nejlépe vystihuje názor na zákaz jakýchkoli intervencí ze strany státu do hospodářství.(stávky, pojištění, úprava mezd) Připouští sice, že za současnou bídu dělnictva může masivní rozvoj průmyslu, nicméně dělníci se z tohoto stavu musí dostat svépomocí. Zakládáním spolků. S-D platí tedy za ryzího pravicového liberála, což stvrzuje v díle „die Arbeitenden Klassen und das Associationswesen in Deutschland.“

⁵⁸ Dělník, číslo 8. 1867

⁵⁹ Liduvěrný- Chleboradův pseudonym, kterým signoval články v Dělníku: Cyril Horáček; Počátky...str.37

národního hospodářství⁶⁰ o bez mála pětiset stranách, kde svá přesvědčení podkládá seriózní argumentací a vzešlé závěry shrnuje v ucelený komplex.

V mnohých dedukcích, v knize vylíčených, shoduje se pak s mužem, který u staročechů platil za národohospodářského odborníka, přestože z politických důvodů byla jeho žádost o touze přednášet na právnické fakultě⁶¹ zamítnuta. František Ladislav Rieger již v průběhu 50. let sbíral podklady pro další obohacení české národohospodářské literatury věnované dělnické problematice, čímž prokázal úsilí a chuť angažovat se v dělnické otázce. Jeho kniha vyšla až v roce 1860 a svůj cíl autor obsadil hned v názvu, „Průmysl a postup výroby jeho v působení svém ke blahobytu a svobodě lidu zvláště pracujícího.“ Rieger, inspirující se v zahraničí, převážně pak v Anglii, dochází k závěru, že k hmotnému povznesení dělnictva a setření propastných rozdílů mezi dělnictvem a podnikatelstvem nastane s postupným zdokonalováním průmyslové výroby. V žádném případě Fr. Lad. Rieger nesouhlasí s marxisty v tvrzení, že by za nynějším úpadkem proletářského stavu stál rozvoj průmyslu, v čemž si přitakává i s Chleboradem. „*Jest teda praví nerozum tvrditi, že rozvoj průmyslu za našich dob dělnickou třídu netoliko v nouzi ale také den ode dne ve větší odvislost a porobu uvrhuje.*“⁶²

Jiné podobenství je možno nalézt v otázce stávkování, ke kterému mají jak Rieger tak překvapivě i Chleborad zápornou tendenci. „*Tak zv. Strike, zastavení práce, stejně přispěli k hmotné záhubě dělníků, jako náhlé snížení mzdy škodilo pro nebezpečí povstání podnikatelům.*“⁶³

Chleborad sice kategoricky společně s Riegrem odmítá na straně jedné socialismus, ale ku příkladu nesouhlasí v mnoha ohledech ani s Manchesterskou školou prosazující volné působení trhu, kde se s Riegrem naopak rozchází. Rieger totiž ve své knize nescetněkrát vzdává obdiv nositeli individualistické ekonomické tradice - Adamu Smithovi, a přináleží tak k čistým liberálům.

Rieger se podobně jako Chleborad těšil u dělnictva vážnosti, prokázané mu pasováním na čestného člena. Kromě vydání ekonomické publikace, v níž jsou uspořádány Riegrovy názory a recepty na dělnické povznesení, dala by se Riegrova dělnická otázka shrnout do jedné slavné věty vyřčené V Oulu v doprovodu

⁶⁰ Soustava národního hospodářství politického, Praha 1869 vydaná tiskárnou J.S. Skrejšovského !

⁶¹ Národohospodářství patřilo v té době ještě pod právnickou fakultu

⁶² **František Ladislav Rieger**; Průmysl a postup výroby jeho v působení svém ke blahobytu a svobodě lidu zvláště pracujícího, tiskem Antonína Augusty, Litomyšl 1860, str. 157

⁶³ Dělník č. 8 ročník 1.

Skrejšovského a Chleborada: „*Pánové, připomínám Vám, ...abyste ve věci té hleděli jako my, abyste hleděli k celku, abyste se považovali za organickou část celku, abyste nezapomněli, že i Vám nebude dobře, pakli celému národu dobře nebude.*“⁶⁴

Stručně a jasně vystihuje svojí filozofii, v níž umisťuje soudržnost národa na vrcholek pyramidy politických předností. Separace jednotlivých stavů (dělnického, rolnického, obchodnického atp.) by oslabila národní korpus v boji proti Rakousku v době, kdy je válečně i morálně ochromené, a tudíž je nutno burcovat národ, dodat mu sebevědomí, pocit sounáležitosti a vštípit mu existenci naděje na vydobytí nezávislosti.

Riegrovo úchvatné řečnění na dělnických sešlostech doléhalo na dělníky sice s nadějí, že elitám národa nejsou dělnické palčivosti lhostejné, nicméně kompletní proces utváření dělnického blahobytu, v Riegrově knize popsany, je během na předlouhou trať. Proto také se Chleborad, coby staročeský štěp, se svou teorií uchytil výrazněji a proces hmotného, přec nepatrného povznesení na sebe nenechal dlouho čekat ani v Oulu ani v jiných spolcích.

Pražský Oul, primus inter pares, jakožto původně potravní spolek, intervenoval i do procesů výrobních, nakupovali se nemovitosti, kde se soustředila výroba, spolky disponovali vlastními pekárny, sklady proviantu, vzdělávací sekcí s knihovnou atp. Okázalost slavnostní, svěcení praporů, velkolepost průvodů, touha vyčlenit se stejnokroji aj. hraničili mnohdy až z naivnosti⁶⁵ spolkového života. Nicméně nekompromisní čísla, resp. plusové hodnoty hovořili důvěryhodně.⁶⁶ A za tímto podnikem se monumentálně tyčil s vrozenou důstojností staročesky sympatizující František Ladislav Chleborad.

Ostatní nositelé staročeských ideálů Rieger, Palacký a koneckonců i Skrejšovský v přístupu k dělnictvu stáli opodál, schování za Chleboradem a za jeho dosaženými sukcesy. V zásadě ale nelze říci, že by nebyli v dělnické otázce politicky činní. Participovali na táborových hnutích, kde zprvu častokráte zaznívali jejich proslovy, prodchnuté moderní spolčovací ideologií. Navštěvovali exklusivně dělnické sešlosti a svou přítomností dodali onen punc velkoleposti a potřebnou morální podporu. Ale stáli až v druhé řadě.

⁶⁴ Koruna, č.10. 1868

⁶⁵ **Cyril Horáček**; Počátky českého dělnického hnutí, Česká akademie věd a umění, Praha 1933, str.45

⁶⁶ Tabulka s počátečními vklady a výdělky in: **Cyril Horáček**; Počátky ...str.46-47

Všichni tři s nadšením vyzorovali v úspěších dělnického a nejen dělnického spolčování především národní pozvednutí, spíše než hmotné, což bylo v těchto krušných dnech po Rakousko-uherském vyrovnání z vnitřního staročeského hlediska daleko důležitější.

Palacký pak konkrétně ze svého konzervativnějšího stanoviska poměrně kladně přivítal demonstrativní Chleboradovo počínání v oponentuře jak proti Rakousku tak i proti socialismu a Lasallismu. Zejména byl pak odpůrcem všeobecného volebního práva, brojil písmem proti komunismu nejrozhodněji⁶⁷ a stěžejní své teze o českém dělnickém spolčování a volebním právu shrnul v celistvý článek, publikovaný k doslovu v Radhostu,⁶⁸ kde mimo jiné Chleborada chválí.⁶⁹

Jiná nepostradatelná staročeská postava, bez níž by staročeské ego utrpělo drtivou porážku z mladočeských per, J.S. Skrejšovský, už jen tím, že propůjčil Chleboradovi své stránky, dostává se tak blížeji k dělnictvu. Je však zprvu pochybovačný. Nicméně jeho úvodní sarkasmus k ideji spolčování byl překonán, jak ostatně sám doznává: „*Někteří se zprvu báli, že povstane spolek, který bude čeliti proti majetku a právu, že brzy nastane tu hotový komunismus, a že bude po právech a svazcích společenských. Myslelo se, že se mají továrníci zahladiti. Dnes nikdo nebude Vám více podkládati takové záměry.*“⁷⁰

Staročesi se právem obávali od západu blížícího se nebezpečného socialismu a stmelovali dělnické legie vědomím nezbytné národní identity. Stejně tak se chtěli ovšem ukázat před mladočechy ve světle vůdců „nedělitelně rozděleného“ státu.

Tak se staročeské strategii s Chleboradem jakožto nosným sloupem relativně dařilo až do léta 69. roku, kdy je dosaženo zenitu. Jak však staročeský pokus s Chleboradovou hvězdou vzešel, tak s ní začíná i upadat. Nastoupená nečinnost, staročechy naordinovaná, nemohla ukonejšit dělnictvo nastálo. Chleborad je prvním a zároveň posledním kotevním lanem staročeského umírněného vývoje v mezích zákona v dělnické otázce. Postupem času se stane nepohodlným jednak pro radikalizující se dělníky kvůli své zarputilosti a panovačnosti (viz dále). Jednak, jak uvidíme, neprospěje mu ani očividná poslušnost a přílišná pasivita k rakouským

⁶⁷ viz tamtéž str.53

⁶⁸ **František Palacký**; Radhost, díl III. Praha 1873, str. 293.

⁶⁹ Viz tamtéž, „Mám z toho srdečné potěšení, že české dělnictvo Pražské, wedeno několika muži rozmyslnými, nedalo posawad roznítiti se k veřejným demonstracem buřickým“.

⁷⁰ Jednota, č. 17

vševědoucím úřadům,⁷¹ ale hlavně se stane trnem v oku nastupující, brilantně taktizující mladočeské garnituře. Ba i Chleboradova záchranná loď - koncepce svépomoci - začne nabírat vodu. Vodu, která s trhlin „svépomocného“ trupu, rozpohybuje lopatky mladočeského mlýna...

⁷¹ Již 16.7.1868 Zaslalo pražské policejní ředitelství presidiu místodržitelství zprávu, v níž hodnotilo velmi kladně oficiální vedení Oulu a osobně Dra. Chleborada jako spolehlivou oporu společenského pořádku: **Zdeněk Šolle**; K počátkům dělnického hnutí v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str.675 (pod čarou)

3.1.

Nesmiřitelný mladočeský Bavorský a besedy

Besední život se až do poloviny 60. let honosil přívlastkem povětšinou vzdělávacím. K uvědomělému přerodu dochází během druhé půle 60. let, kdy nabývají tyto besedy spíše odborového a morálně podpůrného rázu. K předchůdcům jedné takové besedy patřil i svým významem velice důležitý typografický spolek.

Jelikož typografové patřili k „dělnické šlechtě“ a nejlépe kvalifikovaným a placeným dělníkům v Praze vůbec, měli ambice ovlivňovat názorově a organizačně ostatní nově vznikající spolky. Navíc ve svém spolku mimo jiné sdružovali pro obraz výjimečnosti korektory ba dokonce menší majitele tiskáren.

Co však výrazně předznamenalo a svým způsobem zaručilo jejich vlivnost a orientaci byla otázka předsednictví spolku. Předsedou, resp. starostou se stal na dlouhá léta majitel „kněhtiskárny“, mladočeský stoupenec Dr. Edvard Grégr.⁷² On udával módní svéráz a z pozice předsedy a majitele motivoval své zaměstnance a stoupence k valné účasti na zakládání věhlasné Typografické besedy, již typografický spolek časově předcházel. O vlivu Grégra a mladočechů nejenom v této besedě vypovídá Pavla Vrbová: „Vzhledem k celkovému složení členstva a k programu spolku je možno usuzovat, že zde převažovali zastánci nejumírnějšiho směru dělnického hnutí, kteří vycházeli ve své činnosti z politického postoje mladočeské strany.“⁷³

Grégr, instinktivně obezřetný a prozíravý, vidouce, že z pouhé patronace předsedy se obtížněji do dělnické slupky proniká a hůře se s jejím obsahem manipuluje, si proto nachází spřáteleného spojence, který požívá nejvyšší dělnické důvěry - Jana Bavorského. O napojení a mnohostranné činnosti Bavorského a mladočechů se zmiňují také policejní konfidenti v tajných zprávách.⁷⁴

⁷² Předsedou je až do 12.září, kdy se pro jiné zaměstnání funkce vzdává in: Dělník 25.9.1869, str.6

⁷³ **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tzv. dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str.121

⁷⁴ **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tzv. dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str.130

Spřízněný Jan Bavorský se brzy stává členem užšího představenstva typografické besedy a paralelně rozbíhá své intervence i do dalších spolků a stává se prozatím tak jakýmsi instrumentem nejen myšlenkové vůle Grégrovy, ale i celého levého mladočeského křídla.

Vztah J. Bavorský - E. Grégr koresponduje v podstatě s obdobou vztahu F.L. Rieger- F.L. Chleborad. Nejen že dvojice pojí úcta a přátelství, ale zastávají společně postoje k dělnické otázce, které se v značných podkladech a vývojových fázích ztotožňují.

Bavorský se s mladočechy vřele shodoval konkrétně v onom aspektu, že za bídnot dělnického stavu nese odpovědnost absence volebního práva dělníků a následně vyvozená ztráta politického zastoupení. Naopak k přesvědčení, že dělnictvo, přestože je součástí národa, má být samostatně politicky organizováno, v čemž se s mladočechy rozchází, dospívá později až v dubnu 70. roku.⁷⁵ Navíc tato Bavorského pokroková (nežádoucí) teze je mladočechy na táborových hnutích a masových akcích poměrně dlouho potlačována.

Politická kariéra Jana Bavorského se rozbíhá do vysokých obrátek. Z typografické besedy se dostává Bavorský do pražského Oulu za nevyjasněných okolností. Nejsou důkazy, že by Bavorského příchod do Oulu zinscenoval Grégr, nicméně souslednost událostí a na první pohled latentních skutečností tomu víc než napovídá. Jelikož ještě před založením Oulu (březen 1868) má 26. května roku 1867 v Typografické besedě Bavorský přednášku o konsumních spolcích, na níž demonstruje příklady západních zemí oplývající svobodou. Zde si dělníci svévolně založili spolky a levněji si tak opatrovali proviant, čímž pozvolna vybědli z pohledávek. Bavorský prozatím nepozoruje ani v Anglii, v Německu či Francii třídní uvědomění dělnictva, nýbrž tuto spolkovou participaci vysvětluje paralelou svobod aktérům umožněných. Proto je otázka svépomoci u Bavorskému nerozlučně spjata s politickou emancipací dělnictva a volebním právem.⁷⁶

Proč by tedy dobrovolně vstupoval do spolku, s jehož vedením nesouhlasí v kardinální otázce politické angažovanosti dělnictva?

Bezprostředně po příchodu do Oulu se Bavorský ocitá vcelku očekávaně v argumentační oponentuře proti Chleboradovi. Měl skutečně za úkol změkčovat

⁷⁵ Jak ostatně vypovídá Bavorského přednáška z 1.4. 1870 otištěná v časopise Dělník. Stále se však nejedná o socialistické pojetí.

⁷⁶ **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tzv. dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str.125

Chleboradův vliv? Byl nastrčen a nadále ovládán Edvardem Grégrem, nebo vyvíjel činnost zcela samostatně, veden duchapřítomností doby? O přímém účinku Grégra na Bavorského nasvědčuje několik informačních proudů. Tyto, mnohdy marginální skutečnosti, by rozhodně neměly být podceňovány, jelikož částečně poodhalují konexe nejen mezi Bavorským a Grégrem, ale tedy i mezi demokratickým dělnictvem a mladočeskou stranou.

O jednom takovém profesním napojení svědčí i to, že Grégr vydává svojí tiskárnou už v roce 1867 Bavorského přednášku „O konsumních spolcích.“ Stejně jako o dvě léta později Františku Hamannovi,⁷⁷ který rovněž zaujal společně s Bavorským k Chleboradovi nepřátelský postoj, brožuru „O příčině nynějšího úpadku stavu dělnického.“⁷⁸

„Osvětou ke svobodě,⁷⁹ je zdánlivě přehlédnuté motto, ovšem o lecčem symbolicky vypovídá. Tímto heslem, s nímž se jak Bavorský tak E. Grégr ztělesňovali, zahajovali své přednášky, či jej častokrát používali v psaných projevech.

A v nejdůležitějším, již zmiňovaném kontaktu, jenž započal následnou spolupráci, pobývali tito pánové společně v představenstvu Typografické besedy. Další užší kontakty vyplynou na povrch z tiskové sféry a táborových hnutí...

Bavorský se tedy, pravděpodobně Grégrovým zapříčiněním, ocitá v Chleboradově spolkové chloubě za účelem vnitřního rozložení a destabilizace Chleboradovi moci. V Oulu spočívá po dlouhý čas v patriarchově stínu, kde z funkce předsedy vzdělávací sekce zve mladočechy na své přednášky, čímž si pozvolna a nevědomky pod sebou podřezává větev. Poslední zub pily zařal svévolným zřízením sdružení v rámci Oulu „Pomáhej sobě“, beroucí si pod patronát neprávem propuštěné dělníky. Na zakládající schůzi nového interního klubu se sešlo na dvě tisícovky posluchačů. Slova se chopil od Bavorského pozvaný Edvard Grégr a svou mistrnou řečí nasměroval orientaci spolku na ochranu dělníků propuštěných z národnostních důvodů,⁸⁰ čímž výrazně přelil pohár sobě i Bavorskému.

⁷⁷ František Hamann je vlivným členem Karlínské besedy, rovněž Chleboradův oponent po boku Bavorského.

⁷⁸ O protilehlých skupinách v Oulu je možno usuzovat i podle toho, zda dělnické brožury vydává Skřejšovský či Grégr. Navíc vydání brožury trojníku Hamannovi spustilo u policie nečekanou reakci, kde policejní orgán obvinil mladočechy, že se snaží v Praze dostat dělnickou otázku do popředí veřejného zájmu in: **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tak zvaných dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str. 127

⁷⁹ **Eduard Grégr**; Historie rodiny, tiskárna Edvarda Grégra, str.41, ISBN 80-902023-1-4

⁸⁰ **Václav Žáček**, Josef Barák, Melantrich, Praha 1983, str.

Na posledně jmenovaného dopadl Chleboradův hněv nejrazantněji, a narušil tak dosavadní klid zbraní.

Po těchto samovolných excesech se Bavorský zcela očekávaně stává persona non grata a jeho spolek svým chováním přímo naráží na střet zájmů, poněvadž vedení Oulu se od řešení jakýchkoli vztahů mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem Chleboradovými přísnými stanovami distancovalo.

Bavorský nicméně není nadále schopen akceptovat Chleboradův despotismus. A ani Grégr svou jedovatou odpovědí na tvrzení dělníka z Ringhofferovy továrny, jenž pravil: „*že svépomoc umožní dělnictvu pozvednout se na úroveň buržoazie*“ k upevnění Chleboradovi moci nepřidal, když odpověděl, že: „*Až budete mít peníze a blahobyť, až budete tedy kapitalistou, pak nebudete pracovat co dělník v továrně za 1 zl. a několik krejcarů; pak si to ovšem zařídíte lépe; však dělnická otázka nebude tím už rozřešená...že by pouze zásobní spolky pomohly dělníkům, o tom velmi pochybuji.*“⁸¹

Jan Bavorský a Eduard Grégr společně s dalšími patří k prvním hlasitým nespokojencům, kteří se odváží vzepřít zdánlivě neotřesitelné dominanci dělnického patriarchy. Zatímco Grégr, jakožto přednášeč, ještě po nějaký čas v Oulu zůstává a dál Chleboradovu teorii podmílá,⁸² Bavorského hrdinský počín však končí vyhoštěním z Oulu. To však paradoxně jen přispívá jak Bavorskému tak i Grégrovi, ba i ostatním mladočechům k získání daleko většího vlivu, než který by byl nepřetržitě podrobován cílevědomé cenzuře uvnitř Oulu.

Jan Bavorský je tedy definitivně z Oulu odejit, přestože se neprokáží vykonstruovaná obvinění na jeho peněžní zpronevěru. Svou psanou obrannou řečí otištěnou v časopise Oul, dává Bavorský jasně najevo, kvůli komu odchází: „*Nebyl jsem, ačkoli dělník, nikdy zvyklý skláněti šíje své jako otrok před jednotlivcem, aniž zaprodati za libý úsměv své myšleni nezvratné...Na zdar samostatnému počínání si dělnictva!*“⁸³

Nechce se však dát lacino. Nesedí s rukama v klíně a v žádném případě nepřemýšlí nad koncem agitátorské kariéry. Kvůli mimořádnému stavu vyhlášenému

⁸¹ Michal Reiman; Z prvních dob českého dělnického hnutí, Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958, str. 83

⁸² Při jiné přednášce, kdy na argument jiného dělníka: „Kdybychom měli žádat zkrácení pracovních hodin a za zvýšení platů, nemohli by naši páni konkurovat s cizinou a přišli by na mizinu.“ Grégr kontroval: „To mluvíte jako dělníci!? T mluvíte jako továrníci!: Michal Reiman; Z prvních dob...str. 83

⁸³ Oul 15.ledna 1869

nad Prahou⁸⁴ je nucen vyčkávat a krotit svůj temperament. Ale za nedlouho se dočká. Po zrušení výjimečného stavu se stane jedním ze základních pilířů Malostranské dělnické besedy, kde pozvolna shromažďuje síly k protiúderu a vytváří z ní předsunuté mladočeské velitelství. V úvodní řeči otevřeně přiznává tendence besedy proti působení Chleborada mezi dělnictvem.⁸⁵

K posílení mladočeských propagačních úsilí intervenuje typograf Jan Bavorský zdárně také do dělnické besedy Smíchovské, již se stává členem, přestože tato společně s besedou Karlínskou sehrávají úlohu podřadnější, nezapojující se přehnaně do politických debat. K jejich doménám náleží spíše účastenství na honosných všenárodních akcích, jež představovaly kupříkladu oslavy Husova a Havlíčkova výročí.⁸⁶ Smíchovská a Karlínská beseda svou pouhou přítomností a pozvolným názorovým vyprofilováním se přidávají do vleku Malostranské besedy. Dohromady poté nenechávají na Chleboradovi jedinou nit suchou a snaží se podminovávat jeho autoritářství.

Za účelem efektivity a možnosti ovlivňovat chod událostí v odboji proti staročechům, udržuje se proto těžiště Jana Bavorského po většině v nejvýznačnější Malostranské besedě. Zde Bavorský rozvíjí svá přesvědčení a invektivy k Chleboradovi v přednáškových cyklech, ke kterým je často zván Grégr, Sabina, Barák a jiní.⁸⁷

Bavorský má navíc jako mladočeský trumf na rozdíl od Chleborada jednu nezpochybnitelnou výhodu. Jednak kritizovat je vždy snadnější než tvořit, ale navíc on mezi dělníky patří, je jedním z nich a staví svou kariéru na upřímnosti a zosobnění dělnických svízeli postihujících jeho samotného. Proto moc Jana Bavorského roste na úkor Chleborada s každým odpřednášeným odstavcem, s každou potleskem zakončenou schůzí.

Není však akce bez reakce. U mladočeských stoupenců se objevuje s Bavorského rozpínajícím se akčním radiem předzvěst nedůvěry a snůška obav, že by se jim mohl Bavorský pospolu s dělnictvem vyvlíknout ze spárů moci.

⁸⁴ Viz v kapitole Tábora hnutí... (podstatné je, že bylo omezeno spolkové a shromažďovací právo, garantované prosincovou ústavou

⁸⁵ **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tzv. dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str.128

⁸⁶ **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tzv. dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str.131-132

⁸⁷ O konaných přednáškách v Malostranské besedě, ba i jinde zpravují Národní listy

Z tohoto důvodu se mladočeští stoupenčí pokoušeli prosadit v roce 1870 muže přímo ze svých řad - Josefa Baráka (viz dále) do čela Malostranské besedy,⁸⁸ nicméně bezúspěšně. V zásadě tento nezdár neznamenal katastrofu, jelikož Malostranská beseda téměř až do svého zániku v roce 1871 patří mezi věrné opory a organizační líhně táborových hnutí, kde je vliv mladočechů ze staročeské perspektivy neotřesitelný.

Život v dělnických besedách se nápadně podobal životu ve spolcích jako byl pražský Oul. Důraz je kladen na vzdělávání v nekonečných přednáškových cyklech, které plnila opravdu témata nejrůznější. Na rozdíl od Oulů, kde se politická tematika neprodiskutovala, je v besedách, zejména pak v Malostranské, debatováno demokraticky o volebním právu, stávkách, daňové nespravedlnosti a jiných vyloženě politických námětech. Diskuse se střídají s přednáškami jako na běžícím pásu. Samozřejmě je pro klidné svědomí přednášejících i posluchačů dávana přednost čistě vzdělávacím seminářům, ovšem v menší míře než v Oulech.

Jako poutače na tato vzdělávací sezení (případně na besední politické přednášky) sloužily příslušné noviny a čtrnáctideníky. Z výčtu rubrik Spolkový život Národních listů či Vereinsnachrichten v případě Politik je možno vyčísti, komu která redakce nadržuje. Nedá se pochopitelně tvrdit, že by se Pokrok, Politik a Dělník orientovali čistě na Ouly, ale povětšinou tomu tak jest. Naproti tomu v Národních listech očividně převažují informace o dělnických besedách. Ale ani věhlasné Národní listy nezastanou a navíc ani nemohou zastat úkol besedního protichleboradovského věstníku číslo jedna. Spíš jen z tandemu doplňují časopis jiný...

⁸⁸ **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tzv. dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str.130

Časopisy Oul, Český dělník a kampaň proti pasivitě

Lákavá myšlenka vlastnictví tiskového orgánu držela Bavorského stejně jako Chleborada. Není zcestné tvrdit, že oba pánové jsou schopni učinit vše za účelem upoutání pozornosti dělnictva a protěžování svých ideologických teorií. Na rovině tiskové se pochopitelně snažili o ve svůj prospěch nejvýhodnější přerozdělení čtenářstva a přetahování voličského potenciálu.

Pokud se měl čtenář ztotožnit s tím či onakým závěrem článku nebo dokonce celou teorií, záleželo nejen na kvalitě výběru, ba i na srozumitelnosti psaného textu a pochopitelně na argumentační schopnosti autora článku.

K těmto krokům, předznamenavším úspěch, napomohl Bavorskému jeho dělnický původ, srozumitelné objasňování a i jakost výběru jednotlivých příspěvků.

Bavorský potřebuje prostor a orgán, jenž by se vyznamenal ne až zas přehnaně proti módnímu, byť pofidernímu, tovaryšství svépomocnému, jako spíše proti Chleboradově zarputilé osobě a nastoupené protivládní a protikapitalistické pasivitě.

Protiúder Bavorského a mladočechů je rozložen nejen do několika míst, ale je navíc časově odstupňován. Vše začíná relativně nenápadnými invektivami, na něž by stačilo laxní mávnutí rukou. To ovšem hrdopyšství Chleborada nepřipustilo.

Třenice o originalitu svépomocné teorie se vyprofiluje jako spouštěč, který zvěstuje ochabnutí staročeských ambicí. Do svárů se vloží nejen Bavorský, ale i spřátelený mladočeský tisk plnou vahou, a společně tak rozehrají na sdělovacím poli roztržku, při níž ani Chleborad sám ani staročeský tisk nestačí kontrovat. Naše listy⁸⁹, Obrana, Občan, Svoboda filtrují mezi své čtenáře, jako by na jeden povel články, v nichž je Chleborad napadán prozatím jen za původnost myšlenky výrobních spolků, ježto byla už propagována v roce 1863 v Poslu z Prahy a Průmyslníku.⁹⁰

Jelikož čtrnáctideník Dělník, Chleboradova tribuna, kvůli deliktu redaktora Petra zaniká, započne v říjnu 1868 na jeho místě vycházet jiný časopis. V prvních číslech přináší čtrnáctideník Oul podbízivě Chleboradův životopis, ale záhy se z jeho kleští vymaňuje. Redaktoři Bělecký a Bavorský vedou permanentní polemiku proti nově vzniklému Chleboradovu reaktivnímu žurnálu Včela, která se po pěti číslech jmenně

⁸⁹ Národní Listy kvůli konfiskaci vycházeli pár měsíců pod názvem Naše listy.

⁹⁰ **Cyril Horáček**; Počátky českého dělnického hnutí, Česká akademie věd a umění, Praha 1933, str.50

přemění na Jednotu. Celá mediální přestřelka zašla až tak daleko, že si Chleborad, přes nesouhlas většiny, prosadil na valné hromadě 10. ledna povinné odbírání časopisu Jednota všemi členy Oulu.⁹¹ „*Pan Šoller, vylíčil užitečnost čtení, poučných časopisův a prospěch vyplývající z úspory pro každého navrhnul, aby valná hromada se usnesla, že má každý člen spolku odebírat časopis Jednotu.*“⁹² Což jen přililo olej do ohně.

Časopis Oul vskutku s kritikou Chleborada nešetří, napadá nejen jeho krutovládu ale navíc navozuje skepsi v ideji svépomoci: „ *nemá a nesmí se podnik na podnik hromadit, v té míře, že ani hmotné prostředky, ani způsobilost podnikatelů dostačiti nemůže...se podnik přes podnik do světa ohlašuje a tím světu brejle před oči nasrkuje, aby činnost pražského Oulu v ozářené skvělosti spatřil,*“⁹³

Bavorský jako přední strůjce mohutného hnutí nespokojenců, „sténajících“ pod usurbátorem Oulu, zahájí společně s Václavem Studničkou, redaktorem, vydavatelem a místopředsedou Karlínské dělnické besedy, od května roku 1869 vydávání podpůrného časopisu Český dělník, který střídá zaniknuvší Oul a svou úrovní i radikální rétorikou jej daleko převyšuje, což se nezdá ani při nejmenším podivné, vezme-li v potaz, kdo všechno se přihlásil k redakci.

Ke spolupracovníkům časopisu Český dělník se zapsali mimo jiné slovní, mladočesky až radikálně smýšlející, mužové tito: V. Vávra, K. Sabina, D. Sluníčko,⁹⁴ ale i kupř. prof. František Šimáček.⁹⁵

V programovém úvodníku nalezneme překvapivé kvantum pokrokových inovací, které tvoří základní platformu táborových hnutí a politiky besed. Stále se sice redakce hlásí k potřebě edukace a nutné dělnické národní soudržnosti, avšak objevují se i body nové, o kterých Chleborad hlasitěji doposavad nehovořil, jelikož v zásadě odpírali jeho teoriím.

Kolize je předurčena touto veledůležitou stanovou: „*aby čas denní práce spravedlivě zákonem upraven byl.*“⁹⁶

⁹¹ Cyril Horáček; Počátky českého dělnického hnutí, Česká akademie věd a umění, Praha 1933, str. 50

⁹² Jednota, 21.3.1869, str. 21

⁹³ Oul č. 6. Pro představu v letech 1867-73 bylo v Rakousku vydáno 1005 povolení na založení akciové společnosti, Otto Urban; Kapitalismus a česká společnost, Svoboda, Praha 1978, str. 82

⁹⁴ Josef Václav Frič a Svatopluk Čech píší oslavné básně k 25leté spisovatelské činnosti Daniela Sluníčka, které pak vydává tiskem Dr. Edvard Grégr: Jubileum Danielu Sluníčkovu, červenec 1887, tiskem Dr. Grégra. Sluníčko patří mezi radikální mladočechy v asociaci s dělnickou otázkou.

⁹⁵ Kompletní seznam spolupracovníků je k dispozici v citovaném programovém úvodníku, Český dělník 15. května 1869 str. 1

⁹⁶ viz tamtéž

To je razantní plácnutí do stojaté hladiny, jejíž klid však kromě Chleborada střežily i rakouské zákony.

K postoji Chleborada o interferencích mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem je nepochybně záhodno rozlišovat, oč Chleborad usiloval, co směl a jak moc se chtěl držet v mezích zákona, jelikož ten v té době neměl sebemenší pravomoc jakýmkoli způsobem zasahovat do poměru zaměstnanec zaměstnavatel.⁹⁷ Nicméně od eventuality sebenepatrnějšího zákroku do tohoto vztahu se Chleborad, na rozdíl od nebojácného Bavorského, distancoval. Snad částečně z obav před ztrátou nálepky „důvěryhodný“, možná ze strachu, že se jeho přátelé, jako pan velkopřemyslník Ringhoffer⁹⁸ otočí k němu zády, ale nanejvýš pak kvůli protiřečení si se svou hospodářkou liberální teorií.

Mladočesky smýšlející Bavorský neorodoval prostřednictvím Českého dělníka za upravení pracovní doby sám. V žurnálové rovině souboje mezi mladočeskou a staročeskou intencí a názorovou odlišností se markantně ukazují třetí plochy. Podobně jako se Chleborad těšil přízni u Skrejšovského v propagaci svépomocných teorií, opírá se Jan Bavorský o orgán Julia Grégra. Český dělník nachází tedy nikoli pouze (viz dále) v otázkách pracovní doby subvenci v Národních listech. Ty dokonce informují už v červenci 68! roku, kterak se usnesli tiskaři kolem Dr. E. Grégra, mimo jiné i jmenovaný Bavorský a Sluníčko na požadavku stanovení práce v tiskárnách na 10 hodin denně.⁹⁹

Se zasazováním se o délku pracovní doby kráčí ruku v ruce i neutichající ozvěny, trvající na zvýšení hubených mezd. Časopis Český dělník, resp. Dělník (viz dále) lpí sice na umírněném tvrzení, že: „*Vzdělanost je první pákou každého národa,*“¹⁰⁰ nicméně s každým vydaným číslem jeho agresivita narůstá. Naopak Chleborad i staročesi, chtěje se vyhnout vládním provokacím a možným konfiskacím, utlumovali ve svých médiích ohlasy stávkujících za sebemenší navýšení platů, stejně jako žádosti na zkrácení pracovní doby. Tomu je však v mladočeském Českém dělníku utrum. A tak se v každém výtisku dočítáme úryvků podobných tomuto: „*Typografové*

⁹⁷ Tento vztah by doposud ovládnán nedostatečnou novelou živnostenského řádu z roku 1859. Prvním zlomovým zákonem umožňujícím alespoň částečně ovlivnit vztah mezi dělníkem a továrníkem byl schválen až 17. června 1883. Tzv. instituce tovární inspekce odstartovala celou řadu dalších reformních zákonů v oblasti „sociální politiky“. 15. června 1884 následoval zákon o maximální délce pracovní doby (10 hodin denně v hornictví, v podnicích nad 20 zaměstnanců 11 hodin, v malovýrobě nebyla délka pracovní doby regulována).

⁹⁸ Chleborad pomáhá zažehnat Ringhofferovi stávkou v jeho továrně, in: **Jaroslav Purš**; Volby do českého zemského sněmu v dubnu 1872, rigorózní práce, Praha 1987, str.254

⁹⁹ Národní listy, 12. července 1868

¹⁰⁰ Dělník 28.1. 1870, str.19)

pražští zasazují se již po delší čas o to, aby bídné jejich platy přiměřeně byly zvýšeny.¹⁰¹ A v informačním sloupku o činnostech besedních vůbec nepřekvapuje tato poznámka: „Dne 28. srpna přijata v Malostranské besedě rezoluce, v níž se plně souhlasí s nynějším hnutím za zvýšení cen a snížení pracovních hodin.“¹⁰²

Bavorský a jeho přidružená svita se opravdu nebála zasahovat do míst, jež zůstávala Chleboradovi posledním hájemstvím. Jak bylo zmíněno, nezasahoval Chleborad do vztahů mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, nechaje dělníky zcela na pospas továrníkově libovůli. Na tuto argumentaci odpovídá Bavorského Český dělník bez ostychu: „Pan Příbram továrník na Smíchově propustil náhle a bez podstatné příčiny sedm dělníků z práce—Pánové dejte pozor, tato cesta jest příkrá a mohli byste si snadno vaz zlomiti...hanba.“¹⁰³

Bavorský nebyl s to nadále nečinně setrvávat v letargii prohlubující sociální nespravedlnosti a propastné majetkové rozdíly. Tepal ustavičně do pana „Liduvěrného“ stejně jako do rakouské vlády, které se Chleborad, jakožto osoba vážená a dle špiclů pořádek nenarušující, dotknout neodvážil. Chleborad sám ovšem již nedotknutelný nebyl...

Mediální válka je rovněž Bavorským deklarována skrytě, mezi řádky, ovšem s personální konkrétností, jelikož z úvodního odstavce prosvítá, proti komu a čemu je časopis zaujatý: „Nemilosrdně a bez ohledu odhalovati a tepati budeme šejdy jednotlivců, kteříž by spolků a dělnictva pouze k vlastním sobeckým účelům použití chtěli, i nenecháme se ni úlisnými, ni vyhrožování svésti...“¹⁰⁴

Nepochybně, bez sebemenší paranoii, nárokuje si Chleborad oprávněně celou proklamaci vztahovat ke své osobě, neboť svým nekompromisním chováním ke kontroverzi v pokročilém květnu 1869 vybízí.

Přebírání dělnictva mladočechy, cílené štváctví a stupňující Chleboradovo popotahování tiskem však zdaleka nekončí jen na konfliktních bodech zvýšení mezd a snížení počtu pracovních hodin. Linie staročechů a mladočechů se láme i na nárocích dalších...

¹⁰¹ Český dělník 14.srpna 1869, str.55 (Stejného názoru, že invektiva patří Chleboradovi je i Zdeněk Šolle; Dělnické stávký v Čechách.....str.52)

¹⁰² Český dělník 11.9. 1869, str.70

¹⁰³ český dělník 14.7. 1869 str.55

¹⁰⁴ Český dělník 15.května 1869 str. 1 , programový úvodník

3.4.

Volební právo, stávky, cílevědomý protivníkův rozklad

Bavorský spolu příslušníky slibně se rozvíjející redakce Českého dělníka se zavazuje k dalšímu požadavku, k němuž na druhé straně mocenské barikády Chleborad vzhlížel sarkasticky až skepticky, a který téměř až do svého politického odstavení na vedlejší kolej s výtkami zamítal či jinak negativně odůvodňoval. Požadavek způsobující kardinální řez, elementárně roztrhující mladočeské a staročeské příznivce do dvou vzdalujících se množin. Požadavek přímého rovného volebního práva : „ *Aby avšak snahy tyto s úspěchem potkati se mohly, domáhati se budeme vlivu na moc zákonodárnou.*“¹⁰⁵ Tento nárok koliduje přímo s Chleboradovou výstrahou: „ *Že kdo by chtěl dělnictvo strhnouti do víru politického, že by byl největším jeho nepřítelem*“¹⁰⁶

Chleboradovo vynucené přiznání, či přesně řečeno, kapitulace z egoistických smyšlenek v podobě nepřiznání všeobecného volebního práva zašla až tak daleko, že nejenom, že bezvýhradně podmiňuje politickou reformu předem vykonanou reformou sociální na poli hospodářském,¹⁰⁷ ale k participaci na volebním klání je oprávněn jen ten, kdo je již dostatečně vzdělán,¹⁰⁸ což, soudě z tematické náplně Chleboradova Dělníka,¹⁰⁹ Jednoty, Včely i Slovana, nebyl nikdo. Vzhledem k záběru článkové obsahovosti, která byla jen a jen poučná, a to od zdravotní přes dělnickou kuchyni. Nábojem poučování je vskutku nabyto každé číslo. Jakékoli zmínky o volebním právu naráží v těchto žurnálech na neprodyšnou bariéru Chleboradovy autocenzury.

Bavorskému se však již nejedná o mluvení do rukávu, aby jej nedej bože nikdo neslyšel. Dává průchod svým pocitům a je si jist svým brzkým vítězstvím. Volební právo, jako nepostradatelný a nejskvostnější šperk českého demokratického dělníka

¹⁰⁵ viz tamtéž

¹⁰⁶ **Zdeněk Šolle**; Dělnické stávky v Čechách, ČSAV, Praha 1960, str. 50-51 (parafráze Chleboradovi citace z lednového čísla Jednoty 1868

¹⁰⁷ Jednota 9.ledna 1869 str.1

¹⁰⁸ Slovan, 11.9.1869 str.1

¹⁰⁹ V Dělníku ztrácí od 68.roku Chleborad vliv, což se projeví i tematicky. O dělnických otázkách se píše rozhodněji, kritizují se nedostatky v továrnách a hledají se jiná východiska, Ve včele, Jednotě a Slovanu se však Chleborad vrací ke své teorii nezasahování: **Milena Beránková**, Dějiny československé žurnalistiky, Český periodický tisk do roku 1918, díl I. Str.176

je protěžován přes řádky se vši rozhodností., *Může ten lid kterémuž byla od vyšších kulturáků všecka vzdělanost rozum i samostatné myšlení popíráno...rozhodovat o záležitostech politických? Může, musí!*¹¹⁰

K tomuto precedenčnímu závěru, k němuž dělníci za výrazné pomoci mladočeských zastánců dospěli a který je definitivně odmrštil od konzervativních staročechů, napomohlo hned několik faktorů, individuálních i masových.

K významným aspektům patří pocit neschopnosti cokoli změnit bez volební účasti, který je dále podporován krom centrální vlády i staročechy, jejichž vyšumělé vysvětlování s převzetím odpovědnosti za celý národ se dostává podkladově i věcně do úzkých. Toto argumentační oslabení je tím nedostačující, čím více prosakuje hrnec spolkového hospodaření. Pod pokličkou se pro dělnickou veřejnost neudrží ani rozmáhající se polevení entusiasmů a už teprve ne ztráta finanční prosperity.

Své sehrají i ohlasy z ciziny, nanejvýš pak z Německa, kde již existující Německá sociální demokracie verbuje pod svůj prapor zastávce rovného volebního práva a její dozvuky se dostávají primárně do Vídně, Brna i Liberce, tedy do průmyslových center. Zde jsou spontánně pochopeny a uchopeny k transportaci další, destinovány do Prahy.

Mladočeši s Bavorským jako útočným štítem a sešikovaným dělnictvem si však z rozbíhajícího socialistického hnutí nevypůjčili jen požadavek volebního práva, inspirovali se totiž také v mediální podpoře stávkových hnutí. Zmiňované stanovisko Chleborada, tedy staročechů, k stávkám jak víme, bylo rozporuplné či spíše záporné. Tu se však mladočeši ujali příležitosti a podporovali novátorství v podobě dělnických stávek, které v 69. roce nebyly už ojedinělým výstřelkem a nechápanou extravagancí.

Extenzi stávek dokládají archivní prameny s relativní přesností. A tak můžeme vybadat, že v letech 1868-1872 se do nich zapojilo na 28 600 dělníků!¹¹¹ V roce 1869 dokonce stávková hnutí zaznamenala vrcholu a tento trend na několik dalších let kulminoval na maximum.¹¹²

Mladočeská honorace akcím výslovně napomáhala, a to nejen morálním přitakáváním, nýbrž i v tisku.

¹¹⁰ Dělník; 26.11.1869

¹¹¹ Zdeněk Šolle; Dělnické stávky v Čechách, ČSAV, Praha 1960 str.364

¹¹² pro srovnání viz tabulka in: Zdeněk Šolle; Dělnické stávky v Čechách, ČSAV, Praha 1960 str.364

Počátkem června a července 1868 dochází ke třem relativně významným stávkám v pražském smíchovském předměstí, a to v Ringofferově strojárně, ale i v textilkách. Učiněný rozkvět ovšem přichází s jarem respektive létem 69. roku. Výpis všech těchto stávek a jejich detailní popis do této studie nepatří, nicméně uvedu alespoň pro živější představu dělnické profese, které na nich participovaly. Krejčí vstoupili do protestního stavu v červnu 1869 proti svým mistrům v Konviktě, dále chronologicky následují tesaři, poté vyvrcholilo obecně nejlépe sledovanější stávkové hnutí pražských typografů. Nicméně nechyběly ani bouřlivé ohlasy zedníků, lakýrníků, kameníků, sladovníků, soustružníků a dalších...

Všichni tito aktéři se dohromady bili za stejnou věc. Společným jmenovatelem všech vypsáných stávek se stal požadavek buď na zvýšení mezd či nezřídka na zredukování neúnosné délky pracovní doby.¹¹³

Marně brojil v Jednotě Chleborad proti stávkovým hnutím, stejně jako později ve Slovanu, ať už agitačním článkem, připodobňujícím stávku ke zkáze pro obě strany či svou ekonomickou teorií, v níž horlivě hájil spravedlivé vyměření gáže továrníkem a dělníkův plat jako bonus podílu na zisku.¹¹⁴

Mladočeský dělnicko demokratický proud¹¹⁵ podporoval stávková hnutí za zlepšení podmínek seč mu síly stačily. Jakýmsi štábem celého stávkové hnutí byly dělnické besedy nanejvýš pak Malostranská,¹¹⁶ ačkoli ojediněle se objevily také reakce spontánní, bez předchozího organizačního projektování.

Nastoupená mladočeská trajektorie, již Chleborad nemůže ani ve Slovanu ani v Jednotě po apatii Pokroku a Politik konkurovat, je v Studničkově časopise náležitě prezentována.

Český dělník vychází každou druhou sobotu a se čtrnáctidenní amplitudou tluče jednak do dveří vídeňského arcidomu, avšak cílem jeho ostré kritiky se stává Chleboradovo zpátečnictví obecně. Tu a tam zaznamenáme výsměšnou invektivu typu: „*Jednota časopis to Dra. Chleborada pro malé účastenství zanikla.*”¹¹⁷ Nebo: „*Pan Dr. Chleborad bývalý předseda vzdal se majitelství třetího svého časopisu Slovan.*”¹¹⁸ Vytrvalost, trpělivost a razance – tři mladočeské klíče k úspěchu.

¹¹³ Ucelenější rozbor jednotlivých stávek z roku 1869 dává k dispozici **Zdeněk Šolle**; Dělnické stávky v Čechách, ČSAV, Praha 1960, str. 54

¹¹⁴ Jednota 9.ledna 1869 - Tabulka, která svou obtížností nemohla zaujmout

¹¹⁵ Dělnicko demokratický proud-označení, které používali vládní špiclové

¹¹⁶ **Zdeněk Šolle**; Dělnické stávky v Čechách, ČSAV, Praha 1960 str.56

¹¹⁷ Český dělník 28.srpna 1869 str.63

¹¹⁸ Dělník 26.listopadu.1869 str. 67

25.září 1869 se časopis Český dělník přejmenovává na Dělník, jelikož redaktor Studnička přenechává místo Václavu Petrovi, který se vrací za tiskový delikt po 10 měsících z věznice. Petr nicméně nastoupenou ofenzívu a kurs nemění. V úvodním čísle Dělníka poukazuje, že dělnictvo nemá míti mezi sebou protichůdných stran, z čehož by se dal předpovídat smířlivý tón pro obě frakce, nicméně, vlak kritiky a nových názorů už nelze zabrzdit. Čtenáře může zarazit, že i přes rodinnou příslušnost Petra a Chleborada, se list prozatím neodchyluje seabemíň od mladočeské kruciády. Vytrvalé tažení je znatelné i nadále: „*Má být učiněn návrh aby se Dru Chleboradovi uspořádal průvod s pochodněmi. Proč a zač, to vskutku nemůžeme říci!*“¹¹⁹

Servítky si nebraly ani Národní listy. Nebály se bodnout do vosího hnízda. Nerespektovaly smířlivou linii nastoupenou Chleboradem a Skrejšovským, ale naopak propouštěly svými řádky nelichotivé články proti nepoctivosti továrníků, Chleboradovy svaté krávy. „*Pánové Novák a Fritz majitelé továrny v Bubnech u Prahy...uveřejnili...aby se dělníci hojně do jejich továrny přihlašovali...jaké ale bylo jejich překvapení (dělníků P.K), když při výplatě počítáno jim sedm dní na týden a dle toho také týdenní mzda vyplacena, ačkoli je známo, počítá se v každé továrně jen šest dní pracovních...*“¹²⁰

Redakce Národních listů a předně Českého dělníka dokázaly však i pochválit, sice ne až zas tak továrníky, jako spíš úspěch své donucovací taktiky: „*.... Dále přislíbil, že z každého dělníka, který u něj 10 let pracuje, vyplácti bude ročně 10 zl....Až doposavad nachází se v Ringhofferově továrně 124 dělníků, kteří 10 let v ní pracují, z těchto bude tedy pan Ringhoffer ročně platit 1200zl. – A potom, že to nejde.*“¹²¹

Stejně mohutné, ne-li nápadnější podpory jaké se těšil Chleborad u Skrejšovského sdělovacích prostředků, dostává se, jak vidno, i Bavorskému v mladočeském orgánu Julia Grégra. Kráčí ruku v ruce. A to zvláště poté, co se Chleborad na jednom ze zasedání Oulu nevybíravým způsobem navezl do Národních listů, ba i do „národního mučedníka“¹²² J. Grégra.¹²³

Smyčka kolem staročeské strnulé teorie a jejích propagátorů se začíná zvolna utahovat. Otázkou zůstává, zda by Bavorský zvládnul tento úkol sám, bez výrazné

¹¹⁹ Dělník 26.listopadu.1969 str. 67

¹²⁰ Národní listy 13.října 1869

¹²¹ Dělník 1.dubna 1870

¹²² Na počátku 60. let byl Julius Grégr vězněn za tiskové přečiny Národních listů. Jeho pobyt se zmedializoval a Grégrovi vynesl nebývalý ohlas a popularitu u celého národa.

¹²³ Český dělník 26. června 1869

podpory agilních mladočechů. Mladočeská genialita, či spíše prostá taktická vyspělost a vypočítavost, spočívala jednak na průbojnosti a pokrokovosti svých myšlenek a jednak na absenci strachu jejich nositelů. Bavorský a E. Grégr nebyli sami, kdož se zaměstnali dělnickou otázkou, ale na pomoc jim přispěchala i další, rovněž zvučná jména...

Karel Sabina jako „ne“důvěryhodná opora

Od prvního okamžiku, respektive již daleko dříve se k Bavorskému, jakožto nositeli mladočeského demokratického dělnického proudu přidává v redakci Českého dělníka jeden z klíčových, velice frekventovaných přispěvatelů. Radikálně mladočesky naladěný Karel Sabina. Autoři jeho životopisů se svorně shodují, že psaní knihy bylo věcí smutnou až ponurou.¹²⁴ Jakékoli zásluhy připisované Sabinovi v konečném zúčtování zastře ortel konfidenta, zrádce českého národa, zrádce vlastních idejí. Přesto Sabina bojuje ve věci dělnické po boku Bavorského, Grégra, Sladkovského a Baráka do roztrhání těla a svou až nepochopitelnou horlivostí mnohé zastiňuje. Vzájemnost vztahu mezi ním a dělnictvem adekvátně popisuje Julius Fučík: *„Milován svěžími silami země...a především dělníky, sdružujícími se v prvních, ještě nestálých i ještě tajných organizacích. Ti všichni viděli v něm svého předchůdce, svého rádce, svého spolubojovníka – a víc: ztělesnění svých myšlenek. Měl jejich důvěru, vyslovoval, po čem toužili povzbuzoval je již tím, že byl jejich, že on, význačný český spisovatel se hlásil k jejich tužbám a dával jim k dispozici své vědomosti a zkušenosti, to tenkrát znamenalo nesmírně mnoho pro jejich hnutí. Ale znamenalo to také nesmírnou odpovědnost pro Sabinu.“*¹²⁵

Sabina se této zodpovědnosti zhostil rázně a s chutí. Jeho činnost se stejně jako Bavorského nedá omezit na výlučně literární, rétorskou či vědecko-teoretickou, ale je rozptýlena do všech tehdy možných zprostředkovatelských aparátů. Sabina, řečnil, psal, přednášel, přemýšlel, polemizoval.

U dělníků dosahuje Karel Sabina takové obliby, že i staročeský Pokrok inzeruje časy a místa spolků, ve kterých se chystá jeho přednáška, což je tedy do jisté míry ovlivněno „podpultovým“ napojením mezi Sabinou a Skrejšovským, ale zejména pak popularitou činorodého Karla Sabiny.

Fenomén Sabina může být řazen mezi radikální demokraty, stejně jako mezi utopické socialisty a snad drobnými ústupky z těchto extrémních pólů, dobereme se na čas k Sabinovi jako sympatizantovi s levým mladočeským proudem. A to i přesto, že se od něj mladočeské žurnály jako Koruna česká retrospektivně distancovaly:

¹²⁴ Slavomír Ravík i Jaroslav Purš

¹²⁵ in: Jaroslav Purš; K případu Karla Sabiny, ČSAV, Řada společenských věd, ročník 69, sešit 8, str.52

„tzv. mladší...nikdy jej (míněn Sabina P.K.) rozhodně nepovažovali za svého.“¹²⁶

Ovšem po boji je každý generál.¹²⁷

Zainteresovanost pro demokracii byla u Sabiny doplňována citlivým sociálním cítěním, které jej zejména v pozdějších letech přitahovalo k socializujícím se proudům. S velikou zaujatostí sleduje a promýšlí díla o nápravách společnosti, čímž se z mladočechů podobá hlavně Karlu Sladkovskému. Brojí perem proti ziskuchtivým kapitalistům a je často tiskem citován. Sabinovi vděční čtenáři a posluchači byli především organizátoři dělnických skupin.¹²⁸ A není pochyb, že na dalším ideovém vývoji Jana Bavorského se nezanedbatelně podílel i Karel Sabina.

Sabina sice psal seriál článků na pokračování s názvem „Dělníci“ do Petrova Dělníka, a to ještě za Chleboradova vlivu v tomto časopise, nicméně nejenom, že neudržel niť už tak rozkodrcaného děje, ale přestal mít o toto publikování zájem, jelikož mu bylo bráněno v radikálním rozletu.

Navíc se postupem doby dostává celou svou teorií, nikoli hospodářskou, spíše revoluční celosvětovou, do jasného kontrastu s Chleboradem a se staročechy a přechází do nepřátelského tábora.

V Sabinovi neutuchala touha po všudypřítomné nadřazenosti demokracie, a když viděl jak Chleborad, nejenže nezastává uzákonění všeobecného volebního práva, ba dokonce požadavky na něj, jakož i na zkrácení pracovního dne či navýšení platů, ve svém tisku cenzuruje, loučí se s redakcí Dělníka a i veta zůstane po četných dřívějších vystoupeních v Oulu. Napříště téměř výlučně napře své úsilí do demokratičtějších dělnických besed, které mu vyhovují svou reakční protestnou politikou, odlišující se od letargického tlachání Oulů.

Přestože si jej mladočeši nechtěli připustit k tělu, splývá s nimi částečně ve své imaginaci o rozřešení dělnické problematiky, a to v aspektech nejvyšší možné svobody národní i jednotlivce, svobody tisku, spolčování, projevu...¹²⁹

Sabina přednášel bez nároku na honorář a rád sám sebe poslouchal, Nechával se strhnout vlastní výřečností a byl sám oslněn, když oslnil vlastním temperamentem rozvášněné publikum. Kromě toho osvěta zůstala jedním z hlavních bodů jeho

¹²⁶ Koruna česká, 10. srpna 1872

¹²⁷ Národní soud nad Karlem Sabinou a odhalením jeho protinárodní činnosti v 72. roce, je snad nejlépe popsán Jakubem Arbesem, kterého citují víceméně všichni autoři zabývající se jevem Sabina. Odkrytí Sabinovy konfidence znamenalo mimo jiné i všemožné odproštění se od jakékoli návaznosti na Sabinovu osobnost.

¹²⁸ Bořivoj Zmek; O Sabinovi jinak než dosud, Nákladem vlastním, Praha, 1971, str. 101

¹²⁹ viz tamtéž str. 104

politického programu. Dokázal mluvit právě tak o době předbřeznové, jako literárních poměrech, o honorářích, o pověrách a čarodějnictví a dalším.¹³⁰

Měl vynikající talent, stejně jako většina mladočechů zainteresovaných v dělnické otázce, na přizpůsobivosti sebe komplikovanějšího tématu pro méně chápavé dělnictvo při přednáškách i v psaných publikacích. Za to byl aplaudován. Charakterističtější pro Sabinu však zůstává vrtkavost a myšlenková nesourodost umocněná radikálními změnami ve vývinových etapách jeho života.

Do Českého dělníka psal téměř po celou dobu jeho existence a jeho články jsou prodchnuty touhou po neústavném poučování a pobuřování. Seriál Příspěvek k historii práce,¹³¹ neosvětluje nic ze Sabinova světonázoru a z dnešního hlediska se zdá jen pouhým zaplácnutím obsahové mezery jednotlivých čísel. A proto je raději Sabinův nezkrotný temperament a mistrovský um hojně využíván jinde. Tam, kde spojí síly s ostatními mladočechy, tam, kde vidí bezprostřední odezvu, které se mu v novinách nedostávalo.

¹³⁰ Slavomír Ravik; Karel Sabina (portrét konfidenta), Pražská imaginace, Praha 1992, str. 72

¹³¹ Vychází pravidelně v Českém dělníku

4.2.

Táborová hnutí, Edvard Grégr a Karel Sladkovský

V rámci odbojů proti německo-rakouské nadvládě s masivním progresivním zapojením lidových vrstev (řemeslnictva, rolnictva, dělnictva) se na území Čech v letech 1868-1871 uskutečnilo celkem 143 táborů (Čechy - 102, Morava - 37, Slezsko - 4) s účastí, která se odhaduje na 1,5 milionu osob.¹³²

Tyto původně meetingy (slovo tábor začal používat až Jaroslav Goll v duchu tradice husitské)¹³³ odráželi nálady nespokojeného národa s největší razancí a právem naháněly obavy provládáním orgánům.

Ačkoli by se zde postup Národní strany mohl zdát na první pohled jednotný, jelikož k politice mocnářství zastávaly obě frakce velmi obdobná stanoviska a lišily se jen taktikou, není tomu tak. Rivalita obou frakcí je příliš silná, než aby se dala ledabyle navenek skrýt. V sázce je mnoho.

Táborová hnutí tedy sloužila nejen jako poutače na útrapy českých obyvatel namířených proti politice rakouského arcidomu, ale zároveň jako přehlídková mola mlado a staročeských politiků, předhánějících se v rétorské disciplíně a v nápadivosti, kterak posluchačstvo zaujmout ve svůj prospěch.

Jakou strategii tedy mladočeši nastoupili na cestě za vítězstvím? A v čem byla jejich výchozí pozice komplikovaná?

V protestních shromážděních konaných pod širým nebem je aplikována vskutku originální taktika. Stále se sice bez přestání, ozývají hlasy na vše strany o nepostradatelné jednotě národní, o neexistenci třídního socialistického přerozdělení, o semknutosti a trpělivosti, neb jen tak jest možno Rakousko zlomit a domoci se nezávislosti, ale boj se odbýval i jinde než na rakousko-českém poli.

Mladočeští zástupci se drali o prvenství a o výhodnější pozici pro rozsévání svých myšlenek od samého zrodu táborových „seancí“. Již na prvním táboru uspořádaném na památné hoře Říp 10. května 1868 prokázali mladočeští organizátoři, koho bude dav následovat. Okolní zemědělské oblasti Roudnicka totiž stihla neúroda a hynutí

¹³² zdroj: <http://www.libri.cz/databaze/dejiny/text/t70.html>

¹³³ František Kavka; Husitská revoluční tradice, Praha 1953, str.155

dobytku, tím pádem se rolnictvo zadlužovalo a neuneslo tíživé břímě daní. Zvláštní komise sice doporučila snížení pozemkové daně o třetinu, ale i tak to bylo málo. Proto se mladočeská agitace opřela do nespravedlivého rozvržení daňové paušalizace a schválila v rezoluci požadavek o výlučném právu zemského sněmu vypisovat daně v Čechách.¹³⁴

V tom byl kumšt mladočeských agitátorů. Byli prostě lidem a jejich každodenním starostem blíž. Dokázali, na rozdíl od staročechů, sestoupit shůry a soucítit s lidem, ať už rolnickým či dělnickým. Ve stejném duchu se pak mladočeši stavěli za Bavorského v otázce nepřímých daní pro dělníky spojených s absencí volebního práva,¹³⁵ které dohromady jejich strádání jen prohlubovaly.

Mladočeši se nebáli rakouské odplaty a ohnivě řečnili proti nespravedlivé politice, poškozující české zájmy.

Památná rezoluce z Řípu též přijala: *...aby obnoveno bylo naše právo historické, které neznamena než svobodu, samostatnost a neodvislost slavného království českého.*¹³⁶ A pochopitelně několikrát bylo svoláváno, „chceme všeobecné právo hlasovací“, jako nepostradatelný mladočeský přívěšek, k jehož nošení se staročeská elita neuchýlila.

Po pouti na roudnickou horu Říp následovaly tábory další, tentokrát konané v Praze na Letné. Zástupce staročechů František Ladislav Chleborad zaníceně řečnil ve věci dělnické, ale separačním snahám Bavorského kohorty již zabránit nedokázal. V létě roku 1868 se očividně fragmentuje dosud celistvá dělnická jednota a ve veřejných vystoupeních, jež následovala, si jak Bavorský tak Chleborad výlučně připisovali právo hovořit jménem celého dělnictva. Ačkoli se kormidlo přízně nepozorovatelně otáčelo decentralisticky, od profesně nadřazených¹³⁷ Oulů směrem k periferiím, k Bavorskému.

Z lůna Karlínské dělnické besedy vzešla iniciativa na uspořádání dělnického tábora konaného 28. září 1868 na vrchu Žižkově. Na tomto táboru se poprvé v Praze měla řešit dělnická otázka pod širým nebem a příprav se zúčastnil i Bavorský společně s Eduardem Grégrem.¹³⁸ Přestože stihl tábor násilný zákrok vojska, aniž by Grégr

¹³⁴ Jaroslav Purš; Tábory v českých zemích 1868-1871, ČSČH 1958, str. 241

¹³⁵ Cyril Horáček; Počátky českého dělnického hnutí, Česká akademie věd a umění, Praha 1933, str.61

¹³⁶ Národní listy 11.5.1868

¹³⁷ Jádru pražského Oulu tvořili především řemeslníci a maloobchodníci z Malé Strany a Josefova: Pavla Vrbová; Ke vzniku a charakteru.....

¹³⁸ Pavla Vrbová; Ke vzniku a charakteru tak zvaných dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in:Československý časopis historický 1957, str. 126

s Bavorským stačili přednést připravené proslovy, ukázali se mladočeši dělnictvu opět v jasném světle znázorňujícím zájem o vládou degradované a šlechtou společně se staročechy přehlížené šiky.

Dělnictvo se však již nedalo ignorovat. Patřilo kromě studentstva a rolnictva k nejpočetněji zastoupené složce na táborových hnutích a dávalo to náležitě najevo. Proto také se na následující protestní akci konané v Praze na Pankráci bojovalo převážně zas o dělnickou otázku. Podle novinových svědectví se k meetingu dostavilo na 20 000 lidí a přispěli k už tak napjaté atmosféře, jelikož se tábor konal pár dní po výbuchu španělské revoluce. Organizaci si na svá bedra vzali nespokojenci z Ringhofferovi továrny, ostře stanuvší proti Chleboradovu výmluvnému konejšení.

Pankrácký tábor se neobešel bez krvavých násilností a proti-jezuitských hesel. Vrhání kamení na policisty utnula až setnina husarů a rozehnutí dělníků na vše strany. Tábor zašel svou razancí naneštěstí až příliš daleko.

Rozmachu protestního lidového hnutí se začala obávat nejen německá buržoazie a vláda, ale i česká staročeská buržoazie, pálící tímto definitivně už tak vetřký můstek k dělnictvu jakožto celku. Do politické dohry pankráckého tábora se vložil staročesky smýšlející pražský purkmistr Klaudy,¹³⁹ který se dostavil k policejnímu řediteli s žádostí o pomoc státní policie na udržení pořádku. Policejní ředitel eskaloval celý konflikt a nahlásil místodržitelství, že: „... *k otevřenému povstání chybí pouze krok a první vhodná příležitost...*“¹⁴⁰

Tak si vláda tři dny po pankráckém táboru vymohla císařské zmocňovací nařízení, podle kterého směla za nevšedních okolností s dodatečným schválením říšské rady vyhlásit mimořádná opatření. Na základě toho byl 11. října 1868 nad Prahou a přilehlými dělnickými okresy Karlínem a Smíchovem vyhlášen výjimečný stav. Tímto gradace táborových hnutí, nejjasnější doména mladočeského triumfu, ba i zarytá prezentace požadavku na politickou participaci dělnického stavu, byla násilně přerušena popudem staročechů. Protestní dělnické a mladočeské hlasy se na čas umlčely. Pozastavena byla platnost svobody shromáždění, svobody projevu a tisku, a to až do doby, kdy mimořádný stav nad Prahou skončil - do dubna 1869.

V příštím roce 1869 již tábory nenabýly takového rázu jako záříjové a říjnové události jak na českém venkově tak v Praze, kde demokratické hnutí počalo získávat

¹³⁹ Klaudy byl rovněž čestným členem Oulu

¹⁴⁰ Jaroslav Purš; Tábory v českých zemích 1868-1871, ČSČH 1958, str. 248

revoluční nádech. Vláda raději dala ze strachu před revolucí průchod zákulisnímu jednání s historickou šlechtou, stejně jako se staročeskými předáky. Společně se tak snaží tlumit revoltu už v zárodku, což nemohlo vydržet na vždy. Proto se také v organizačním pozadí a ve zdánlivě klidné atmosféře neudrželi mladočeské intence na uzdě. Napětí vystupňovali mladočeští radikálové Barák, E.Grégr aj., a to ještě v období mimořádného stavu. Přípravovali totiž na leden 1869 velké shromáždění lidu v Roudnici, kde měl být vysloven nesouhlas, aby nadále jednali Rieger s Palackým jménem národa o vyrovnání¹⁴¹ s Rakouskou vládou.¹⁴²

Vládní orgány pořádní tábora dle očekávání zakázaly, čímž de facto napomohly staročeským rekům a především k zakonzervování jejich těžkou zkouškou zmítané odpovědnosti. Klid zbraní však po čase ustal.

Po odhlášení výjimečného stavu v říjnu 1869 se mladočeši společně s dělnictvem obuli do organizace táborových hnutí vskutku s vervou. Po více jak půlročním pústu ventilovali své požadavky při každé sebeméně příhodné příležitosti. Co do četnosti otevřených shromáždění předčili nejen očekávání rakouských úřadů, avšak i staročechů. Ti nestačí kontrovat a jejich dělnický patriarcha Chleborad, který se účastní vybraných táborů už jen sporadicky, působí svými projevy jako opožděný brzdný element. Naopak aplaudováním z dělnických ochozů je odměněn Edvard Grégr, Jan Bavorský, Karel Sabina a jiní.

Grégr ovšem nejvíce. Počet jeho účastenství bere až dech. 18. července hovoří v Podhradí u Chocně a školské otázce, o vztahu Němců a Čechů. Pár týdnů na to řeční v podobném duchu pro dělnictvo u Vysokého Veselí, kde odkazuje na husitskou demokratickou tradici českého národa. Grégrově kritice se nevyhnul ani nespravedlivě nastavený berní systém, který ochuzoval českou pokladnu o více jak 50 milionů zlatých ročně.¹⁴³

Pro Grégrovu náтуру byly charakteristické tyto tři znaky: vznětlivost, citlivost a dobromyslnost. Jeho reakce a úsudky byly rychlé, někdy neuvážené. Byl výborný rétor a na rozdíl od svého chladnokrevného bratra Julia spíš působil dojmem válečníka.¹⁴⁴ Eduard Grégr byl osudem předurčen pro táborové řečnění a vnímal

¹⁴¹ Vyrovnání – snaha českých politických špiček o obdobu statutu jaký mělo Uhersko vůči Rakousku

¹⁴² **Jakub Arbes**; Persekuce českého lidu v letech 1869-1873, Praha 1896, str. 37

¹⁴³ **Jaroslav Purš**; Tábory v českých zemích 1868-1871, ČSČH 1958, str. 258

¹⁴⁴ **Eduard Grégr**; Historie rodiny, Tiskárna Dr. Eduarda Grégra, Praha, str.54 ISBN 80-902023-1-4

dělnickou otázku s citem a zápalem tak, jako by se jej přímo dotýkala. Nebyl však sám.

Grégr s Bavorským je z foroty doprovázen nejuctivějším mladočechem, nekorunovanou hlavou liberálně-demokratického proudu - Karlem Sladkovským, který, na rozdíl od ostatních mladočesky smýšlejících spolubojovníků v dělnické otázce, vynikal uvědomělou politickou vizí o potencionálním uspořádání nejen státu, ale i světa. Jeho Ideologie hraničila podobně jako u Sabiny se socialismem. Sladkovský vyčítal nadhodnotu. Shledává, že veškeré zlo vyvstalo společně s dělbou pozemků do soukromého vlastnictví. Stát dle Sladkovského má za úkol donutit lidi, aby se vzdali majetku nespravedlivě nabytého. Nechtěl jen společenství výrobních prostředků, ale i výdělků... atd.¹⁴⁵ A především pro něj politická revoluce nic nezmůže bez revoluce sociální. Tak uvažoval ovšem ranný Sladkovský, který navíc ustupuje od svého revolučního socialistického přesvědčení záhy, v 61. roce, když shledává, že současné dělnictvo není dostatečně pro uchopení moci vyzrálé.¹⁴⁶ Na konci 60. let se Sladkovský ve svém názorovém vyhranění tedy uklidňuje a spouští se z nadpozemských sfér do reálné politiky. Jeho operační rádius byl enormně široký, avšak jeho činnost u dělnictva se výrazněji zredukovala po Sladkovského zvolení poslancem za žamberecko-králický okres na zemský sněm.¹⁴⁷ Mandát mu dodal sebevědomí, ale na druhé straně i nové starosti a Sladkovský nedochází už tak často mezi dělníky. Nese břímě předsedy a poslance a stará se ponejvíce o reprezentaci navenek.

Nicméně si s sebou přináší důvěru od dělníků projevenou již v listopadu 1862, kdy se zúčastnil schůze v hostinci u Petráčků společně s Vincentem Vávrou byli pověřeni vypracováním stanov Řemeslnické besedy.¹⁴⁸

Jedna z policejních zpráv dokonce výslovně uvádí, že dělníci zasvětili do jakési tajné akce ze všech příznivců jedině Sladkovského.¹⁴⁹ Intimní informace z dělnického prostředí tedy Sladkovskému rozhodně nechyběly. Na žižkovském táboře byl dokonce s náležitou pompou pasován přítomnými dělníky na důvěrníka na českém

¹⁴⁵ **Servác Heller**; Výbor politických řečí a úvah Karla Sladkovského, Praha 1899 (vyvozené závěry)

¹⁴⁶ **Karel Sladkovský**; „Über den Urgrund alles Übels in der menschlichen Gesellschaft- jedná se o ideologickou prvotinu Karla Sladkovského, kde prezentuje své radikální reformistické sklony.

¹⁴⁷ **Antonín Bouček**; Kdo je Karel Sladkovský, Orbis, Praha 1948, str. 32

¹⁴⁸ **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tak zvaných dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str. 119

¹⁴⁹ viz tamtéž str.120

zemském sněmu.¹⁵⁰ Všech těchto poct se pokusil Karel Sladkovský zúročit záhy, ovšem i na jiné půdě než na horké táborové...

¹⁵⁰ Michal Reiman; Z prvních dob českého dělnického hnutí, Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958, str. 76

5.1.

Český demokratický spolek – nepodařený pokus

Ačkoli jsou aktivity českého demokratického spolku opředeny nejasnostmi, a to převážně z důvodu nedostatku materiálů prokazujících události jeho krátké existence, nelze jeho vliv na dělnictvo marginalizovat, avšak ani přeceňovat. Na základě policejních zpráv víme, že spolek ve svém vedení trpěl ke své škodě personální rozháraností, účelově vymezenou nejednotností a nízkým počtem osazenstva,¹⁵¹ což citelně oslabilo jeho budoucí myšlenkové a mocenské rozpínání. Karel Sladkovský je konkrétně tímto počinem vzešlým z lůna mladočeské strany spojen předsednictvím, leč po krátký čas. Nechtěně se dostává do enormního vlivu staročeských předáků¹⁵² a po krachu česko-rakouského vyrovnání byl nucen přepustit funkci, i na základě zdravotních důvodů,¹⁵³ dosavadnímu místopředsedovi a jednateli Janu Kučerovi.

Ještě za Sladkovského předsednictví se náruživě rokovalo o orientaci klubu. Tu předurčila ideologická roztržka. Edvard Grégr a Josef Barák na straně jedné propagovali přenechání spolku dělnictvu, kdežto Karel Sabina na druhé straně oponoval tím, že ČDS je spolek se zaměřením politickým a nemá tak nic společného se sociální otázkou.¹⁵⁴

Přes „pyrhovo“ vítězství Barákovy družiny, se nedostalo spolku takové váhy, jakou do ní zakladatelé vkládaly. I když se zlevnila cena členských příspěvků, nárůst nových členů se nedostavil, a tím pádem se nerozšířila ani jeho popularita. Politika českého demokratického spolku se zakládala, stejně jako ostatní mladočeské podniky v dělnické otázce, na požadavku všeobecného rovného volebního práva. Pochopitelně nechyběly atributy vzdělanosti, nezbytné pro hmotné povznesení českých dělníků.

¹⁵¹ **Luboš Velek**; Národní strana svobodomyslná (mladočeská) 1889-1907, disertační práce, FFUK, Praha 2004, str.133

¹⁵² **Jaroslav Purš**; Tábory v českých zemích 1868-1871, in:ČSČH 1958, str.455. S

¹⁵³ **Luboš Velek**; Národní strana svobodomyslná (mladočeská) 1889-1907, disertační práce, FFUK, Praha 2004, str.134 (pod čarou)

¹⁵⁴ **Luboš Velek**; Národní strana svobodomyslná (mladočeská) 1889-1907, disertační práce, FFUK, Praha 2004, str.134

ČDS nedosahoval takového věhlasu jako předešlá, úřady rozpuštěná Lípa Slovanská, a není známo, že by z jeho samotného centra docházelo k organizovanému plánování, nicméně po převážení moci Kučery, Grégra a především Josefa Baráka nad ochabujícím Sladkovským, se spolek přimkl daleko úžeji k dělnictvu, než původně Sladkovský zamýšlel. Český demokratický spolek se svou radikální profilací přiřadil bok po boku k mladočeským dělnickým žurnálům, k hlasité politice besed a v neposlední řadě i k ideálům táborových hnutí, čímž se ocitl v boji proti staročeské politické strnulosti a vývojové zaostalosti. Bavorského kohorta vítala každou byť sebemenší podporu, jež vystoupila z neutrality a podala pomocnou ruku.

Český demokratický spolek však rozhodně nesplnil investice do něj vložené a v průběhu 70. let zaniká. Nicméně mužem, který se zde vymknul průměru a prokázal své kvality a především nadchnutí pro dělnickou věc, je Josef Barák. Člověk, vynikající novinář a agitátor, bez něhož by se sotva mladočechům podařilo sesadit staročeskou dominanci a dostat se do podvědomí dělnických vrstev s nálepkou praví vůdcové dělnictva.

Nový úděl Josefa Baráka

Josef Barák, o němž padlo několik zmínek v minulých kapitolách, se řadí v přístupu k dělnické otázce bok po boku Jana Bavorského, podobně jako kupříkladu Eduard Grégr či Karel Sladkovský, s nímž ho mimochodem pojilo věrné přátelství.¹⁵⁵ Barákovo národně-sociální cítění se v porovnání s ostatními mladočechy nadmíru vymyká a co do intenzity své spolubojovnický daleko převyšuje. Není divu, když už si jako mladík na elementární farní škole zařadil do své nevelké knihovničky podobizny Josefa Jungmanna a Bernarda Bolzana.¹⁵⁶ Vztah Baráka k ostatním lidem dokresluje noticka uchovaná v jeho pamětech, jež výstižně charakterizuje Barákovou letoru: „*Šťastným být a jiné blažit, tj. úkol člověka!*“*Hluboko do srdce mi vryto a vždy jakoby kouzlem na všelikou mysl mou působilo.*¹⁵⁷

K humanitnímu postoji náleží u Baráka i nejvyšší míra vlastenectví. Nacionalismus hraničící skoro s anti-němectvím resp. antisemitismem prozařoval u Baráka najmě z jeho novinových článků: „*Židovský bankéř Königswarter, jenž právě zemřel ve Vídni, zanechal jmění 20 milionů. Chudým neodkázal ani krejcaru.*“¹⁵⁸ ba jej dokládají Barákovy životopisci: „*Horlivou snahou (Baráka P.K.) vymaniti českého dělníka z drsných spárů bezohledného německého vykořisťovatele.*“¹⁵⁹

Josef Barák se dostává do dělnického podvědomí v kladném smyslu slova během roku 1867, dokonce ještě před ústavním uvolněním svobody slova. Je nebojácný. Jako vlastník a odpovědný redaktor časopisu Svoboda, se na rozdíl od všech ostatních pisatelů nedistancuje od dělnické problematiky, ale naopak ji razantně uvádí do obecné známosti. V článku Český dělník¹⁶⁰ přináší realistický obraz dělnického života a zároveň pranýřuje lhostejnost společnosti, která dělnickými úzkostmi zcela pohrdá. Svou sociálně-liberální filozofii pak vyjádřil v článku naplno: „

¹⁵⁵ Dr. Servác Heller; Z minulé doby díl I. ,Český čtenář, Praha 1923, str. 108

¹⁵⁶ Jungmann platil v době Barákova mládí, tedy ještě před rokem 1848 za největšího vlastence. Prof. Bolzano naopak jako utopista koketující se socialismem.

¹⁵⁷ Václav Žáček; Josef Barák, Melantrich, Praha 1983, str.16

¹⁵⁸ Dělnické listy, 5. ledna 1872, str.9

¹⁵⁹ Jan Novák; Josef Barák 1833-1883, základ Fügnerův, vydala sokolská župa Barákova, Praha 1933, str.69

¹⁶⁰ Série článků „Český dělník“ vyšla 1. února a 1. dubna 1867 ve Svobodě, již převzal po bývalém redaktorovi Rankovi

*Aby však dělník český... konečně uniknul své bídy a povznesl se na místo, které mu podle věčných zákonů přirozených náleží, aby přestal být zvláštní třídou v společnosti lidské a nabyl práva rovného s ostatními bratry...*¹⁶¹

K masovému pozvednutí ideje svépomoci a popularity jejího autora Františka Ladislava Chleborada se sice Josef Barák staví v úvodu pozitivně a s uměřeným nadšením, nicméně, když vyjde na povrch Chleboradova konzervativní orientace, Barák otáčí tak jako všichni mladočeši o 180 stupňů. Jeho přerod je ovšem poznamenán nezáviděníhodnou pozicí vězně, s níž se musí od 4. července roku 1868 do 6. ledna 1870¹⁶² chtě nechtě vypořádat. Má svázané ruce. Po propuštění za tiskový delikt Barák postřehne nápadnou fragmentaci uvnitř Oulu a se svou vrozenou ohnivostí se přidává k radikální argumentaci besed, k požadavku všeobecného volebního práva, k právu dělníka na stávkou, zvýšení mezd atd.

Do Malostranské besedy vstupuje záhy. Jelikož se velice dobře zná s Janem Bavorským z přípravy ranných dělnických táborů, konaných ještě před výjimečným stavem. O Barákově entusiasmu k dělnické věci a odhodlání prát se za jejich věc nebylo mezi dělníky pochyb. Proto se také Barák okamžitě chápe bez zbytečných prodlev řečnického pultíku. Renomované jsou Barákovy besední přednášky o Karlu Sladkovském, Janu Žižkovi, Boženě Němcové, Karlu Jaromíru Erbenovi, ale i Augustinu Smetanovi a dalších českých vlastencích.¹⁶³

Barák však nepřednášel jen pro dělnictvo jako takové, jelikož svou teorií do dělnické třídy zahrnoval rolnictvo, řemeslníky, ale i obchodníky a inteligenci a dělil je podle bohatství a chudoby,¹⁶⁴ Z toho vyplývá, že se opravdu chtěl svými vystoupeními prošpikovanými vlasteneckou povinností dotknout co možná největšího počtu posluchačů.

Jeho mnohostranná aktivita, ale zvláště její antiklerikální, lidový a pokrokový ráz, který obohatil dělnictvo nezbytným rozmnožením politických práv, a tedy i volebním, vzbudil u staročeských zpátečníků Riegra, Palackého a nepochybně Chleborada značný odpor ke své osobě.¹⁶⁵ Toho však Barák nedbá, jeho úloha spočívá jinde. Prozatím absorbuje výtky staročechů s klidem. Do protiútoky proti jejich pasivní teorii přejde jinak...

¹⁶¹ Svoboda 1.dubna 1867

¹⁶² **Ladislav Jandásek**; Josef Barák, Moravský legionář, Brno 1933, str.29

¹⁶³ Tyto přednášky uspořádali do sborníku **Jan Podlipný a Václav Řezníček**, a vyšli jako: Přednášky Josefa Baráka; vydavatel Jan Otto, Praha 1884-85

¹⁶⁴ **Ivan Dubský**; Pronikání marxismu do českých zemí, NPL, Praha 1963, str. 118-119

¹⁶⁵ **Ladislav Jandásek**; Josef Barák, Moravský legionář, Brno 1933, str.34

Bavorského vrtkavost a Dělnické listy jako poslední výstřel

Barák se navzdory staročeské nepřízni stává miláčkem národa, studentstva a dělnictva předně. Svou stoupající popularitou šlape na paty kromě dohasínajícímu tovaryšství svépomocnému s F.L. Chleboradem i Janu Bavorskému, předsedovi Malostranské besedy.

V zásadě sice programové teze Bavorského a Baráka vykazují na začátku roku 1870 značné podobenství, to však nezabrání ryzím levicovým mladočechům, aby se pokusili prosadit Baráka do funkce předsedy Malostranské dělnické besedy a velitele celého demokratického hnutí.¹⁶⁶ Bavorský nicméně pozici alespoň na krátko obhájí.

Proč nastal onen obrat v přístupu mladočeské strany? Zaznamenali snad mladočeši na Bavorském nějakou závažnější změnu chování?

Podle tajných policejních relací, které s největší pravděpodobností mladočeši nikdy nečetli, začne Bavorský v průběhu 70. roku inklinovat k sociálně demokratickému proudu.¹⁶⁷

Na Bavorského vývoji je sice zřetelná jistá počáteční úvaha o dělnickém organizačním pojetí v mezinárodním měřítku, a to zvláště po jeho zakázané přednášce z července 1870 na téma panevropské dělnické společnosti a jejím vývoji,¹⁶⁸ ale v zásadě Bavorský nikdy k třídnímu marxistickému pojetí společnosti neproniká. přes domnělé spekulace policejních špiclů a vykonstruované teorie spiknutí, do něhož měl Bavorského zasvětit vídeňský socialista Scheu,¹⁶⁹ nadřazuje Jan Bavorský v úvodu sedmého desetiletí 19.st. národ nade vše. Ku podivu však v průběhu 70. roku ze špice mladočeského dělnického hnutí odchází do ústraní.¹⁷⁰

Josef Barák, i přes konkurenci s Bavorským, se postaví do čela tohoto proudu a namíří svou protiofenzívu nikoli proti Bavorskému, ale proti někomu jinému...

¹⁶⁶ **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tzv. dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str.130

¹⁶⁷ viz tamtéž

¹⁶⁸ viz tamtéž, str.132

¹⁶⁹ **Zdeněk Šolle**; K počátkům dělnického hnutí v Praze, Československý časopis historický 1957, str.676

¹⁷⁰ Bavorský se vcelku nepochopitelně objeví v červnu 1872 pozici exponenta konzervativních Dělnických novin. Paradoxně v době, kdy již existují jeho směru bližší Dělnické listy, do nichž by eventuálně mohl přispívat: **Michal Reiman**; Z prvních dob...str. 227

Ač by se zdálo, že Chleborad respektive staročeské pojetí je již v polovině roku 1870 neschopno konkurovat, není tomu tak. O slovo se v červenci roku 1870 přihlásí zcela nové periodikum pod redigováním Antonína Tůmy.

Přestože se časopis zaváže, že nebude sloužit jako tribuna pro osobní rozmíšky a neshody, vše rázem popře v článku Vlci v rouše beránčím,¹⁷¹ v němž i přes nevyslovená jména kritizuje mezi řádky zrádce Oulu a mimo jiné i Jana Bavorského. Účel těchto novin byl hodnocen samými vydavateli takto: „*Podnik náš založen jedině proto, aby bránil dělnictvo naproti libůstkám a přehmatům jistých lidí...*“¹⁷²

Na nezřetelném programovém úvodníku je patrná touha po jednotnosti všeho dělnictva, ale svou úlohu zde má sehrát i otázka křesťanství. To, že je časopis určen pro Ouly, tedy pro staročeské državy, jest vidno i z obsahové náročnosti textu, jež byla pro staročeské žurnály typická.

Dělnické Noviny, po zániku Chleboradovy Jednoty a Slovana plní funkci staročesko-dělnické mediální jedničky. Na scéně sice zůstává Petrův časopis Dělník, ale jeho ideová nesourodost a pochlebovačný oportunismus jej staví někam mezi staročeské a mladočeské pojetí. Jednak je na jeho člancích pozorovatelný příklon ke křesťanství, tedy ke konzervativnímu proudu: „*Dnes právě počíná se první den roku 1871. počítaný po narození Ježíše Krista, nejvzornějšího to demokrata...*“¹⁷³ ale na druhou stranu častokráté provolává slávu vůdci demokratického směru Janu Bavorskému a chválí jej za vykonanou práci: „*Nebudeme vypisovati jak dělnictvo naše dovede oceniti bratra svého (míněn Bavorský), který poctivě bojuje za jejich práva...na zdar vytrvalosti jeho.*“¹⁷⁴

Dělník i Dělnické noviny, i přes úvodní vzájemné polemické handrkování,¹⁷⁵ však s postupem doby zabočují svorně ke staročechům a ladí se na stejnou tóninu. Po domluvě vychází střídavě, za účelem vyšší frekvence vydávání. Přílnutí ke staročeským teoriím je demonstrováno tím, že redakce jednomyslně prohlásí, že: „*budou vždy poctivě bojovat za práva dělnická, avšak rozumným způsobem.*“¹⁷⁶

Dělník spolu s Dělnickými novinami získávají v úvodu 70. let znatelnou převahu, jelikož se opírají o dobře zorganizovanou širokou síť družstevních a svépomocných

¹⁷¹ Dělnické noviny, 7. července 1870

¹⁷² Michal Reiman; Z prvních dob českého dělnického hnutí, Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958, str.164

¹⁷³ Dělník 1. ledna 1871(i v dalších člancích se staví na otázce klerikalismu)

¹⁷⁴ Dělník 1.června 1870 (pochval bychom našli celou radu)

¹⁷⁵ Polemiku viz : **Cyril Horáček**; Počátky...str.64

¹⁷⁶ Dělník č.18, ročník 4.

spolků. Přestože v roce 1871 Dělník zaniká, Tůmova chlouba drží vlajku staročeské alternace i nadále.

Protipól konzervativního dělnického proudu, svobodomyšlné dělnické demokratické hnutí, je citelně oslabeno úředním nařízením z dubna 1871, v němž se s okamžitou platností prohlašuje Malostranská dělnická beseda za uzavřenou z důvodného podezření na působení sil sociálně demokratických uvnitř spolku.¹⁷⁷ To se negativně promítlo i do zájmu dělnictva o besedu Karlínskou a Smíchovskou. V posledně jmenované pak došlo ke snížení počtu členů z 346 v únoru 1871 na 180 v témž měsíci roku 1872.¹⁷⁸ Nakonec podle policejních referencí byla v březnu roku 1872 Smíchovská beseda nadobro uzavřena proto, že se na jedné schůzi dohodli mladočeši s dělníky na společné demonstraci proti Chleboradovi.¹⁷⁹

Mladočeský dělnický proud se tedy dostává do velice překerní situace. Nejen, že postrádá jakýkoli tiskový orgán, jenž by hájil jeho zájmy, ale z policejního výnosu, u nějž si bezesporu staročeši mnuli ruce radostí, je připraven o nejzvučnější hláskou troubu - Malostranskou besedu. A aby schválnostem bylo učiněno za dost, je předem zakázána či neprodleně po zahájení rozpuštěna převážná většina dělnických táborů. Z meetingů plánovaných na 24.4.1870 na Smíchově, 1. května v Holešovicích či 16. května na Letné¹⁸⁰ zůstalo jen organizační torzo, nárůst sebevědomí vojska a vládních pochlebovačů, jenže však i odpor dělnictva kumulovaný do zásoby. Konečně povolený tábor na Ještědu ze 7. srpna s účastenstvím okolo 30 000 českých a německých dělníků sice v konečném zúčtování vychrlil požadavky, ve kterých se Češi a Němci shodovali, nicméně konečná rezoluce měla ještě nacionálně oddělený politicko-státoprávní ráz.¹⁸¹

Táborová hnutí se už neřadí k výsostným výspám proti staročeským záměrům a nejsou již tak kladně propírána a inzerována tiskem, a jejich vliv upadá. Čekalo se na svěží vánek.

Časopis, orientující se na dělníky s vstípením mladočeského radikální mustru na novinových stáncích v 70. a v 71. roce scházel, jelikož Národní listy se nemohly koncentrovat jen a jen na dělnickou tematiku. Jejich redakce sice vedla ostrou

¹⁷⁷ **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tzv. dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str.133

¹⁷⁸ **Pavla Vrbová**; Ke vzniku a charakteru tzv. dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957, str.134

¹⁷⁹ Viz tamtéž (pod čarou)

¹⁸⁰ **Cyril Horáček**; Počátky českého dělnického hnutí, Česká akademie věd a umění, Praha 1933, str.61

¹⁸¹ viz tamtéž str. 62

výměnu názorů s Dělníkem¹⁸² a navíc si nepadla do oka ani s Dělnickými novinami, nicméně nemohla operovat všude.

Stálý Radikálně demokratický dělnický list zkrátka Bavorskému, Barákovi a vůbec ostatním podobně smýšlejícím chyběl. Za tímto účelem se dělnictvo živené mladočeskou energií schází 3. září 1871 na Pankráckém vrchu, kde deklaruje tyto dva programové body. „*O nutnosti vydávání nového časopisu dělnického a prostředcích, jakými lze vydávání to v brzkou uskutečnit a o rozšíření práva volebního do zastupitelstva zemského na všechny dospělé a zachovalé osoby.*“¹⁸³

Založení nového radikálně demokratického listu bylo s nadšením přijato a souběžně došlo k volbě 12 členů exekutivního výboru, který měl zajistit potřebné kroky k realizaci programu. A opravdu zajistil.

Způsob, jakým vpadly Dělnické listy v lednu 72. roku na scénu, zdůrazňoval roli dělnictva pochopitelně rovněž v širším státním celku ku prospěchu českého národa. Není divu. Dělníky většinou zvolený odpovědný redaktor Josef Barák se totiž držel dvou zásad, kde úspěch druhé byl bezpodmínečně ovlivněn splněním té první. V úvodníku nazvaném „*Naše úloha*“ Barák naznačil, že šťastné řešení národní otázky povede ke šťastnému rozřešení dělnické otázky.¹⁸⁴ Tak v Svobodě resp. Pravdě¹⁸⁵ ještě neuvažoval, jelikož Svoboda se programově předurčila na bezprostřední boj proti Vídni a Římu.¹⁸⁶

V Dělnických listech naopak dává Barák průchod a především přednost rozřešení dělnické otázky, ale stejně jako všichni mladočeši jí staví do tohoto světla: „*Domáhajíc se uvolnění a zlepšení trudných svých poměrů, má proto dělnictvo české při snahách svých a i samým účelem práce své vždy směřovati nejen ku prospěchu svému vlastnímu, nýbrž i ku prospěchu celého národa svého.*“¹⁸⁷

Dělnické listy tak v podstatě nastoupily dráhu zaniklého Českého dělníka a nabývají hodnoty pomyslného posledního želízka v ohni v boji proti staročeské poklidné ale zdlouhavé osvětové reformě dělnické problematiky. Barák se obdobně jako Bavorský nebojí sáhnout do pouta mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, oroduje za schůdnější pracovní podmínky zvýšením mezd a redukcí pracovních hodin.

¹⁸² Dělník se sice distancoval od jakéhokoli stranictví, ale svou deklarovanou předsevzetí neunesl

¹⁸³ **Cyril Horáček**; Počátky českého dělnického hnutí, Česká akademie věd a umění, Praha 1933, str.66

¹⁸⁴ Dělnické listy, 5. ledna 1872

¹⁸⁵ Svoboda, časopis který Barák převzal a oprášíl po redaktoru Rankovi, v době Barákova arestování vycházela pod názvem Pravda.

¹⁸⁶ **Ladislav Jandásek**; Josef Barák, Moravský legionář, Brno 1933, str.25

¹⁸⁷ Dělnické listy, 5. ledna 1872, str. 1 „*Naše úloha*“.

Nenechává vysychat svůj protiněmecký a především mladočeský inkoust a s bravurností jemu vlastní se trefuje do *Dělnických novin* a kritizuje dohasínající činnost Oulu. „*Organickou vadou Oulu, na kterou týž od samého počátku churaví, jsou pochybené zásady, podle nichž zařízen byl a posud se řídil.*“¹⁸⁸

Ve valné hromadě Oulu dne 29. června 1872 se sice navrhovala změna stanov, aby se spolek primárně přeorientoval na činnost obchodní a sekundárně na vzdělávací, což však nebylo přijato.¹⁸⁹

Situace se jak na mladočeské tak na staročeské frontě řítí do záhuby. Dělník zaniká. Dělnické noviny se snaží seč mohou udržet Oul nad vodou, ten ale vykazuje manka, ke kterým se v tandemu přilepuje členská rozháranost. Dohromady pak ústí v naprostou neefektivitu.

Stejně jako demokrat Josef Barák tak i Antonín Tůma či Václav Petr, konzervativní redaktoři, zapomenou v zápalu invektiv na jednu věc. Do hry o dělnictvo se vkrádá někdo třetí, nepozvaný, ale přece pro některé s otevřenou náručí očekávaný...

¹⁸⁸ *Dělnické listy* 7. června 1872

¹⁸⁹ **Cyril Horáček**; *Počátky českého dělnického hnutí*, Česká akademie věd a umění, Praha 1933, str.68

Bezpředmětná dohra

Staročestí i mladočestí sympatizanti se nechali přespříliš vtáhnout do svých soukromých válek, které s postupem doby nabývají žabomyšího rázu. Jako první snad svitne Barákovi, když vyzozoruje, jak se proti němu zvolna rozohní opozice uvnitř Dělnických listů. I kolegové z nejoddanějších jako Antoš Pellant¹⁹⁰ se nyní odvracejí od Baráka zády, přestože se jim v lednu 1872 při prvním vycházejícím čísle zdálo mladočeské uchopení dělnické otázky jako pravé.

Ostrý půlobrat vlevo vykonal s kormidlem Dělnických listů ponejvíce Josef Boleslav Pecka Strahovský, označován za průkopníka pravých socialistických myšlenek u nás. Vnitřní třenice v redakci gradovaly. Netrvalo dlouho a čtenáři spatřili v dělnických listech Barákův politický testament: „*Bratři dělníci! Skládaje redakci „Děl. Listů“ zpět do rukou Vašich, jsem pevně přesvědčen, že jako dosud zůstanete věrni praporu národnímu a spásu svoji budete toliko hledati v osvětě, svěčinnosti a v mravním povznesení svém! V tomto znamení musíte zvítěziti. Sláva vlasti! Na zdar Svobodě! V Praze dne 17. srpna 1872.*“¹⁹¹

Barákova závěť nevyjadřovala jen rezignaci jednice, ale rezignaci celého mladočeského směru. Pro Pecku a nového odpovědného redaktora Václava Ratolístku naopak znamenalo vypuzení Baráka toužebné rozvázání pout socialismu. Přestože obnovená redakce slibovala vytrvat v nastoupeném národně-dělnickém boji: „...*Že působení naše tímto krokem (míněno odvolání Baráka P.K) ani dost málo se nezmění, rozumí se samo sebou...*“¹⁹² záhy své sliby ruší, když ještě v tomtéž čísle referuje o haagském srazu Internacionály. S každým nově vydaným výtiskem se Dělnické listy intenzivněji přidružují k sociálně-demokratickému proudu. „*Korouhev svou již máme, jsou to naše „Dělnické Listy“ a zástup těch, jenž se byli okolo seřadili, se stále více množí. Máme list svůj, čistě svůj a tím klíč ku všemu dalšímu.*“¹⁹³

¹⁹⁰ Antoš Pellant, lakýrník a aktivní přispěvatel do Dělnických listů Podle zpráv policejního prezidenta ministru do Vídně víme jen, že se Pellant započal přiklánět k zásadám internacionály in: **Václav Žáček**...str. 202

¹⁹¹ Dělnické listy, 6. září 1872

¹⁹² Dělnické listy, 6. září 1872

¹⁹³ Dělnické listy, 4. října 1872

Tak definitivně končí první mladočeská etapa Dělnických národně-liberálních listů. Znamená však zároveň na dlouhá léta poslední významnější mladočeský pokus vůbec.

Nejzarytější socialisté typu Ladislava Zápotockého se sice při retrospektivním úsudku snaží od Barákovy role v Dělnických listech, ale vlastně i od jeho všeobecné úlohy u dělnictva distancovat a redaktora Baráka namnoze kritizují,¹⁹⁴ to však Barákovi na jeho zásluhách v demokratickém boji nic neubírá.

Staročeské Dělnické Noviny začnou i se svou nadále nosnou Chleboradovou vzdělávací teorií vlivně upadat spolu s poklesem produkce Oulu, která se dostává druhdy do finančních schodků. Teprve po několika letech přináší v 19. čísle již „sociálně demokratické“ Dělnické listy zprávu o chybné inventuře z roku 1869, kde bylo na dividendě vyplaceno o 4000 zlatých více,¹⁹⁵ nebo jindy vyšlo najevo, že bývalý výbor Oulu přeplatil dům U tří kaprů o 40000 zlatých.¹⁹⁶

Dělnické noviny se sice neustále snaží křísit ideu vzdělávací, ale svým de facto jediným omšelým receptem: „*Čtěme a vzdělávejme se! Jen tak doděláme se blahobytu*“¹⁹⁷ z úvodu roku 1872, jen praskají mrtvého koně. Odchází ze scény spolu s Oulem, jenž je dobrovolně zevnitř rozpuštěn v roce 1875.

Staročeské edukační ideály a koneckonců ani radikálnější, přec brzdné mladočeské, nestačí držet krok s dobou, která si žádala revoluční opatření a životadárný impuls. Ten ovšem nespočíval jen ve volebním právu či na stávkách za navýšení mezd a už vůbec ne v mírumilovném vzdělávání, ale vyhrocoval konflikt mezi dělníkem a továrníkem do maxima - do třídního boje.

Souboj o dělnictvo mezi staročeským a mladočeským proudem, vedený s přestávkami od roku 1868 do září 1872 vyznívá do ztracena. Je přehlušen zprvu přehlíženým skandováním „Proletáři všech zemí, spojte se.“ Porážka od socialistického proudu by měla Národní stranu stmelit, kupodivu se však tak nestane.

Národní strana byla v průběhu procesu boje o dělnické hnutí natolik roztržena, že ani po jasném vítězství socialistů nenalezla společnou řeč. Jakoby si neuvědomovala, o

¹⁹⁴ Ladislav Zápotocký ve svých pamětech píše: „Redaktorství listů těch svěřeno do rukou Josefu Barákovi. Barák sám osobně byl dosti přístupný snahám dělnickým. Byl však chudým žurnalistou a na zaměstnavateli svém doktoru J. Grégrovi, majiteli Národních listů, příliš závislým. Nepoznal také ani sám dostatečně tohoto svého a jiné zaměstnavatele, neboť nebyl by asi radil dělnictvu, aby počkalo s požadavky svými, až budou skončeny státoprávní a politické zápasy národa českého.“

¹⁹⁵ Dělnické listy 4. října 1872

¹⁹⁶ Dělnické listy 6. prosince 1872

¹⁹⁷ Dělnické noviny 3. února 1872

jaké množství vlastenců přichází. Požadavek všeobecného volebního práva a otázka zásahu do vztahu mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem znamenala další trhlinu už na tak dost pošramocené soudržnosti Národní strany. Téma politické aktivity a pasivity zapustivší kořeny do čtyřletého konfliktu o dělnickou přízeň nese svůj podíl viny na konečném rozdělení strany, které proběhlo o vánocích roku 1874, paradoxně v časech klidu a míru, v nichž by si lidé měli být blíží.

Otřepané přísloví, v němž se dva perou a třetí se směje, se dá bez nadsázky aplikovat na celý průběh mladočesko-staročeské konflagrace o dělnické hnutí. Ovšem s tím rozdílem, že ani po vítězství třetího se k sobě první dva nevrátili.

Snad kdyby obě frakce nepodcenily význam socialistické pařížské komuny,¹⁹⁸ ani s ní spojenou plíživou nakažlivost komunistických ideálů a svorně by se na společné nacionální strategii, byť s vynucenými ústupky s obou stran domluvily, vypadala by situace zcela jinak. Takhle domácí pŕtky, malicherné povahy staro a mladočeských zastánců, vládní cílené potírání, ale největší měrou komunistický vítr z Německa, Rakouska a Francie, se dohromady podílejí na odluce většiny dělnictva od národního osvobozujícího boje. Napříště se vzdor proti Rakousku, najmě po změně volebního zákona z roku 1873 s odstavením zemských sněmů,¹⁹⁹ stane o to obtížnější a prázdnější, jelikož většina dělníků se nechá zlákat vábením sociálně demokratického agresivního výkladu...

¹⁹⁸ Pařížská komuna, březen 1871, byla dočasným státním zřízením ve Francii. Byla inspirována myšlenkami Karla Marxe o jednotě a pospolitosti. Vláda proletariátu trvala 72 dní a nakonec byla poražena za účasti pruského vojska. Její vliv však byl nedozírný.

¹⁹⁹ Volební zákon z 2. dubna 1873, nazývaný někdy též dubnovou ústavou, zavádí přímou volbu do říšské rady, čímž se obchází blokovácí snaha zemských sněmů.

Závěr

Byl tedy postup Národní strany jednotný? Mohla jeho případná uniformita zabránit či alespoň oddálit sociálně demokratické vítězství?

Záměrem této studie bylo poukázat na nejednotu a zanalyzovat nejen oddělené mladočeské a staročeské snahy v latentním domácím politickém souboji o příklon dělnictva na tu či onu stranu, jakož i jejich prolínání, ústící v ideologický konflikt. V konflikt, který se i přes svůj nenápadný průběh stává součástí vlekoucího se štěpení Národní strany a valnou měrou přispívá ke konečné „vánoční rozluce“ roku 1874.

Ideové nesrovnalosti na přístupu k dělnické otázce představují jen odraz celkové odlišné koncepce zápolení s Rakouskem, vycházející z difference politických světonázorů. Aktivitou či pasivitou? Ignorací či odbojem?

Po velice krátkodobé úvodní snaze korunované Chleboradovou dominancí a morální subvencí Riegra, Palackého a předně Skejšovského spojené s dočasnou ekonomickou úspěšností svépomocné teorie, nastupuje vzdor, přímá konfrontace, nesená primárně mladočeským štěpem Janem Bavorským. Mladočeši, pozorující Chleboradův konzervativní nádech, koncentrují obdobnou pozornost na Jana Bavorského. Ten získává reciproční přízeň Edvarda Grégra, Karla Sladkovského, Karla Sabiny a ostatních radikálních mladočechů.

Přestože mladočechům chyběla ucelená ekonomická teorie, zaznamenávají úspěchy na jiných frontách. Najmě z jejich popudu vznikají dělnické besedy, projekty táborových hnutí a především časopisy, vymezující se proti staročeskému pasivnímu pojetí. To vše se v konečném zúčtování podílí na přerozdělení sil a přilnutí dělnictva na sklonku roku 1869 a počátku roku 1870 k mladočeským stoupencům.

Mladočeši takticky vykompenzovali neotřesitelnou důstojnost Riegra a Palackého, ale především mediálně, skoro až bulvárně, zatřásli Chleboradovým piedestalem. Projevila se jejich strategická vyspělost, kterou zúročili jednak rozložením ofenzívy do několika míst, kvantitou osobností, ale též blízkostí k dělnickým starostem a především zápalem jakým se bili za jejich práva.

Tak svou aktivitou založenou na lákavé nabídce volebního práva a na právu na stávku, jakožto právoplatném prostředku k dosažení svých cílů, den ode dne přispívali k nevyhnutelné porážce staročeků a brzy se dostavilo vynucené odvrácení staročeské pozornosti od dělnictva.

Nicméně mladočeská honorace usíná na vavřínech, ačkoli ne zcela vlastní zásluhou. Český demokratický spolek vůbec nesplní naděje do něj vkládané. Táborová hnutí, nahánějící strach nejen staročekům, ale předně vládním institucím, jsou násilně přerušována již v zárodku anebo se jejich organizátoři nevyhnou následnému nekompromisnímu perzekvování. Organizační centrum, Malostranská dělnická beseda, je úředně rozpuštěno. Navíc se ideově nestálý časopis Dělník odvrátí a mladočeská linie musí de facto začínat prostřednictvím Josefa Baráka a Dělnických listů od píky.

Rádoby nová ofenzíva z obou stran v roce 1872 už ale nemá patřičný důraz jako v letech minulých. Střet přichází vniveč. S každým dnem je odsouván do pozadí, až zcela definitivně ztratí svůj jednak národní, ale i neopomíjený vnitropolitický účel. Dělnictvo z velké části přechází pod jiné generály, kteří již nerozlišují nacionální, ale třídní separaci.

Dochází ke ztrátě nejpočetnějšího šiku, který bude v boji proti Rakousku i kvůli své skryté potencionální síle v následných letech citelně chybět.

Sociálně demokratickou přitažlivostí byla ukradena z lůna českého národa převážná většina dělnictva, a to z části proto, že se jeho vůdcové svírající po Rakousko-Uherském vyrovnání v rukou všechny odbojové trumfy, nedokázali domluvit na společné strategii a sami vrazili do dělnického jádra nůž a rozdělili jej na dva protichůdné tábory...

Seznam použité literatury

- Arbes Jakub**; Persekuce českého lidu v letech 1869-1873, vydal František Bačkovský, Praha 1896
- Beránková Milena**; Dějiny československé žurnalistiky, Český periodický tisk do roku 1918, díl I
- Bouček Antonín**; Kdo je Karel Sladkovský, Orbis, Praha 1948
- Dubský Ivan**; Pronikání marxismu do českých zemí, NPL, Praha 1963
- Grégr Eduard**; Historie rodiny, Tiskárna Dr. Eduarda Grégra, Praha ISBN 80-902023-1-4
- Harna Josef**; Česká strana národně sociální, in: Malíř Jiří; Politické strany I, Doplněk, Brno 2005, str. 395-416
- Horáček Cyril**, Gruber Josef; Albín Bráf život a dílo IV.Vesmír, Praha 1923
- Chleborad František Ladislav**; Soustava národního hospodářství politického, tiskárna J.S. Skrejšovského, Praha 1869
- Jandásek Ladislav**; Josef Barák, Moravský legionář, Brno 1933
- Kašparová Božena**; Jan Stanislav Skrejšovský a list Politik v letech 1862-67, (diplomová práce)
- Klíma Arnošt**; Počátky českého dělnického hnutí, Orbis, Praha 1948
- Kořalka Jiří**; František Palacký, Argo, Brno 1998
- Krameš Jaroslav**; K formování českého ekonomického myšlení, in: Marathon II/2001
- Miller Michal**; Jan Stanislav Skrejšovský a česká politika 60.a70.let 19.století, (diplomová práce)
- Novák Jan**; Josef Barák 1833-1883, základ Fügnerův, vydala sokolská župa Baráková, Praha 1933
- Palacký František**; Radhost, díl III. Praha 1873

- Purš Jaroslav**; K případu Karla Sabiny, ČSAV, Řada společenských věd, ročník 69, sešit 8
- Purš Jaroslav**; Tábory v českých zemích 1868-1871, Československý časopis historický 1958, str.324-266(úvod), str.446-470(pokračování), str.661-690 (dokončení)
- Purš Jaroslav**; Volby do českého zemského sněmu v dubnu 1872, Disertační práce, Praha 1987
- Ravik Slavomir**; Karel Sabina-portrét konfidenta, Pražská imaginace, Praha 1992
- Reiman Michal**; Z prvních dob českého dělnického hnutí, Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958
- Rieger František Ladislav**; Průmysl a postup výroby jeho v působení svém ke blahobytu a svobodě lidu zvláště pracujících, tiskem Antonína Augusty, Litomyšl 1860
- Rupnik Jacques**; Dějiny komunistické strany Československa, Academia, Praha 2002
- Sak Robert**; Rieger - Příběh Čecha devatenáctého věku, Semily 1993
- Sekera Martin**; Das Tschechische Pressewesen, in: Die Habsburger Monarchie 1848 -1918 Band VIII/2 Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung
- Sladkovský Karel**; Über den Urgrund alles Übels in der menschlichen Gesellschaft, in: **Matoušek Josef**; Karel Sladkovský a český radikalismus za revoluce a reakce, Vojenský archiv, Praha 1929
- Sladkovský Karel**; Výbor politických řečí a úvah Karla Sladkovského, uspořádal **Heller Servác**, Praha 1899
- Slaviček Karel**; Josef Barák dílo a osobnost, Ústřední škola dělnická, Praha 1933
- Šolle Zdeněk**; Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi, Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953
- Šolle Zdeněk**; Dělnické stávky v Čechách, ČSAV, Praha 1960
- Šolle Zdeněk**; K počátkům dělnického hnutí v Praze (úvod), Československý časopis historický 1957 str. 664-687,(pokračování) in: Československý časopis historický 1958 str.266-310, (dokončení) in: Československý časopis historický 1959, str. 49-70
- Urban Otto**; Kapitalismus a česká společnost, Svoboda, Praha 1978
- Urban Otto**; Česká společnost 1848-1918, Svoboda, Praha 1982
- Vencovský František**; Dějiny českého ekonomického myšlení, Masarykova univerzita, Brno 1997

Velek Luboš; Národní strana svobodomyslná (mladočeská) 1889-1907, disertační práce, FFUK, Praha 2004

Vojtěch Tomáš; Mladočeši v boji o politickou moc v Čechách, Akademia, Praha 1980

Volf Miroslav; Naše dělnické hnutí v minulosti, Práce, Praha 1947

Vrbová Pavla; Ke vzniku a charakteru tzv. dělnických besed v 60. letech 19.st. v Praze, in: Československý časopis historický 1957 (108-136)

Zmek Bořivoj; O Sabinovi jinak než dosud, Nákladem vlastním, Praha 1971

Žáček Václav; Josef Barák, Melantrich, Praha 1983

Prameny

Noviny a časopisy z let 1868-1872

Dělník (1868-1871S)
Dělnické listy (1872)
Dělnické noviny (1870-1872)
Český dělník (1869)
Národní listy, Naše Listy (1868-1872)
Národní pokrok, Koruna, Pokrok (1868-1872)
Oul (1869)
Politik (1868- 1870)
Slovan (1869)
Včela, Jednota (1869)

Paměti

Barák Josef; Přednášky, uspořádali Podlipný Jan, Řezníček Václav, vyd. Jan Otto, Praha 1933
Barák Josef; Vzpomínky, Vydavatelství Dr. Edvarda Grégra, Praha 1904
Červinková-Riegrová Marie, nepublikovaný deník, událost z roku 1883, 28.6.1883, zapsáno dne 13.7.1883, ANM
Heller Servác; Z minulé doby díl I., Český čtenář, Praha 1923
Zápotocký Ladislav; Ze starých vzpomínek, Práce, Praha 1949

Korespondence

Marie Chleboradová Marii Riegrové Červinkové, Fond Marie Riegrové Červinkové, korespondence přijatá, PNP
F.L.Chleborad F.Palackému, Fond Františka Palackého, korespondence přijatá PNP